

İntihal | Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

| This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

AİHM ESAS DENETİMİNDE KULLANILAN ÖZEL BİR METOT OLARAK “PİLOT KARAR USULÜ” VE TÜRK ANAYASA YARGISI ÖZELİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

THE "PILOT JUDGMENT PROCEDURE" AS A SPECIAL METHOD USED BY EHCR IN SUBSTANTIVE REVIEW AND ITS EVALUATION IN THE CONTEXT OF TURKISH CONSTITUTIONAL JURISDICTION

Dr. Öğr. Üyesi Burcu Değirmencioglu*

ÖZ

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) İçtüzüğünde yer verilen “pilot karar prosedürü”, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin tavsiye kararlarının da etkisiyle Mahkeme içtihatlarıyla şekillendirilmiş özel bir metot olarak karşımıza çıkmaktadır. AİHM yargılamasında reform ihtiyacının sonucunda öngörülen pilot karar usulü AİHM’in yargısal kapasitesini bireysel adaletin ötesine taşımak ve Taraf Devlet hukuk sistemlerini dönüştürmek, usul ekonomisi açısından birbirini tekrar eden kopya davaları daha kolay ve hızlı bir şekilde sonuçlandırma problemlerine yönelik tasarlanmıştır. Bu sayede Taraf Devletlerde yapısal bir sorundan veya işlevsel bozukluklardan kaynaklanan sistematik insan hakkı ihlalleri, örnek bir başvuru seçilerek sonlandırılmakta, Taraf Devletlerin politikalarında ve iç hukuklarında birtakım değişiklikler talep edilmektedir. Böylece, Mahkeme hem aynı maddeyle ilgili pek çok başvuruyu tek bir kararla sonuçlandırarak Taraf Devlete tavsiye edilen yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamaya hem de iş yükünün azaltılmasına, daha hızlı ve pratik karar verilmesine olanak tanımaktadır. AİHM içtihatlarıyla gelişen pilot karar prosedürü, Türk Anayasa Mahkemesi (AYM) tarafından da benimsenerek iç hukukumuza ithal edilmiştir. İçtüzükte düzenlenen “pilot karar prosedürü” Mahkeme tarafından, “klon davaların bir sel gibi önüne gelmesini engellemek için” oluşturulan “kendine özgü bir karar” metodu olarak nitelendirilmiştir. Bu zamana dek AYM tarafından verilen farklı pilot kararlarda, yapısal sorunların çözümü için yasama organına revizyonların yapılmasını, politika ve yasa değişikliklerine gidilmesini önermiştir. Türk anayasa yargısı açısından yeni bir uygulama alanını ifade eden pilot karar prosedürü, başta kuvvetler ayrılığı olmak üzere birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi, Pilot Karar Usulü, Yapısal/Sistematik Sorun, Kuvvetler Ayrılığı.

* Samsun Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hukuk Anabilim Dalı.
0000-0001-5721-9933 | burcu.degirmencioglu@samsun.edu.tr

Bu çalışma 25-26 Ekim 2023 tarihleri arasında düzenlenen "Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de İnsan Hakları Sempozyumu"nda sunulmuş tebliğin genişletilmiş halidir.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International.

ABSTRACT

The "pilot judgment procedure" in the Rules of Procedure of the European Court of Human Rights (ECHR) is a special method shaped by the Court's jurisprudence under the influence of the recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe. The pilot judgment procedure, envisaged as a result of the need to reform the ECHR's jurisprudence, is designed to extend the judicial capacity of the ECHR beyond individual justice, to transform the legal systems of the State Parties, and to address the problems of concluding duplicate cases more easily and quickly in terms of procedural economy. In this way, systematic human rights violations arising from a structural problem or functional disorders in States Parties are finalized by selecting an exemplary application, and certain changes are requested in the policies and domestic laws of States Parties. Thus, the Court not only concludes many applications related to the same article with a single judgment and ensures that the State Party fulfills its recommended obligations, but also reduces the workload and enables faster and more practical decisions. The pilot judgment procedure, which was developed through the case law of the ECHR, was adopted by the Turkish Constitutional Court and imported into our domestic law. The "pilot judgment procedure" regulated in the Rules of Procedure has been described by the Court as a "unique decision" method created "to prevent a flood of clone cases". In different pilot judgments delivered by the Constitutional Court so far, it has recommended revisions, policy and legislative changes to the legislature in order to solve structural problems. The pilot judgment procedure, which represents a new field of application for the Turkish constitutional judiciary, has brought along a number of debates, particularly on the separation of powers.

Keywords: European Court of Human Rights, Constitutional Court, Pilot-Judgment Procedure, Structural/Systematic Problem, Separation of Powers.

GİRİŞ

AİHM önünde beklemekte olan başvuruların ciddi bir kısmı ulusal düzeydeki işleyiş sorunlarından kaynaklanan ve mükerrer dava olarak adlandırılan davalar olarak karşımıza çıkmıştır. AİHM, bu başvuruları layıkıyla sonuçlandırmak, artan iş yüküne çare bulmak¹, Avrupa insan hakları sisteminin etkinliğini artırmak için başta Taraf Devletlerin yapısal kusurlarını onarmayı, iç hukuklarını ve uygulamalarını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (Sözleşme, AİHS) standartlarına göre tazmin etmeyi amaçlayan usuller geliştirmiştir.² Bu usullerden biri AİHM’in yargısal kapsamını bireysel adaletin ötesine taşımak ve Taraf Devlet hukuk sistemlerini doğrudan etkilemek amacıyla³ tasarladığı özel bir metot olarak “pilot karar usulü”dür.

İşlevsel bozukluklardan kaynaklanan, Taraf Devlete karşı aynı hak ihlali iddiasıyla gelen başvuruların, yapısal veya sistemik problemlere işaret ettiği kanısına varan Mahkeme tarafından oluşturulan bir usul olarak “pilot karar usulü”, her bir başvuruyu tek tek inceleyerek çözmeye yerine başvurulara sebep olan sorunu temelinden ortadan kaldırmayı hedeflemektedir.⁴ İçtihatlarla geliştirilen bu usul, Bakanlar Komitesi tavsiye kararlarıyla şekillenmiştir. Bakanlar Komitesi, AİHM’in ikincilliği (subsidiarity) uyarınca bir çok başvurunun temelini oluşturan ve yeni başvurulara sebep olması muhtemel yapısal veya sistemik problemleri, işlevsel bozuklukların ortaya konularak, Taraf Devletlere uygun bir çözüm yolu öngörüp, gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığını denetleyerek Mahkemeyi “pilot karar” vermeye çağırmıştır.⁵ Bakanlar Komitesi’nin çağrısı üzerine AİHM 2004 tarihli ilk pilot kararının ardından, 2011 yılında Mahkeme İçtüzüğü’ne “pilot karar usulü”nü eklemiştir. Geniş içtihat birikimini normatif temellere dayandıran AİHM, İçtüzük’te pilot karar prosedürünü ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir.

AİHM içtihatlarıyla şekillendirilen pilot karar usulü, bireysel başvuruların usul ve esas incelenmesi yönünden AİHM benzeri metotları tercih eden⁶ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nde yer almaktadır. Normatif temelleri Mahkeme İçtüzüğü’nün kabul edildiği 2012 yılına dayanmakla birlikte, Anayasa Mahkemesi’nin pilot karar usulüyle verdiği ilk karar için 2019 yılını beklemek gerekmiştir. Mahkeme tarafından bugüne dek beş farklı pilot karar

¹ Pilot karar usulünü AİHM’in artan iş yükü bağlamında inceleyen çalışma için bkz.: Mehmet Yavuz, “The Pilot Judgment Procedure: A Breakthrough to Overcome The Workload of The European Court of Human Rights?”, *Human Rights Review*, 5/10 (2015), s.87-107.

² Nimet Özbek, Döndü Kuşçu. “Anayasa Mahkemesinin 30.05.2019 Tarihli Pilot Kararı (Y.T. Kararı) İncelemesi ve Sınır Dışı Kararına Karşı Etkili Başvuru Üzerine Bir Değerlendirme”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 24/3 (2020), s.11.

³ J. Bradley Olsen, “Protecting Fundamental Rights and The Evolving Roles of the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights; Europeanisation in Action at the Supranational Level”, *Edinburg Student Law Review*, 54 (2017), s.65.

⁴ Philip Leach, Helen Hardman, Svetlana Stevenson and Brad K. Blitz, *Responding to Systemic Human Rights Violations: An Analysis of ‘Pilot Judgments’ of the European Court of Human Rights and Their Impact at National Level*. Antwerp: Intersentia, 2010, s.9-10; Emre Oğuz Meriç, “İnsan Hakları İhlallerinin Önlenmesinde Pilot Kararların Usuli Açısından Etkililiği”, *Dicle Akademi Dergisi*, 1/2 (2021), s.32.

⁵ Resolution of the Committee of Ministers on judgments revealing an underlying systemic problem (adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2004 at its 114th session), RES(2004)3. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dd190. (erişim Tarihi:15/10/2023); Meriç, “İnsan Hakları İhlallerinin Önlenmesinde”, s.32.

⁶ Burcu Değirmencioglu, “Klasik Egemenlik Anlayışında Bir Kırılma: ‘Pozitif Yükümlülük Doktrini’ ve Türkiye’ye Yansımaları”, *İnsan Hakları Yıllığı*, 39 (2022), s.87.

verilmiş olup, bu bağlamda AYM nezdinde pilot karar usulü uygulamasının oldukça yeni olduğu ifade edilebilir.

AYM nezdinde pilot karar usulünün, doğası gereği, diğer pek çok hususta olduğu gibi, AİHM uygulamasından etkilendiğini söylemek mümkündür. AİHM yargılama usulü ile karşılaştırıldığında, AYM uygulamasında henüz genç bir pilot karar uygulaması ile karşılaştığımızı söylemek mümkündür. AYM pilot kararlarında genel standartların oluşturulması, içtüzük hükümlerinin anlaşılır, uygulanabilir ve anlamlı kılınması için daha fazla yargı pratiğine ihtiyaç olduğu açıktır. AYM pilot karar usulüne ilişkin doktrinde var olan tartışmalar ve yargı kararlarının ortaya çıkardığı eleştiriler, bir insan hakları koruma mekanizması olarak Anayasa yargısında pilot karar prosedürünün olgunlaşma yolunda olduğunu ortaya koymaktadır. Bu eleştirilere ışık tutabilmesi adına çalışma kapsamında AYM uygulamasının ana eksenini oluşturan AİHM uygulamasının normatif ve içtihadî temelleri, AYM nezdinde sonuçlandırılan mevcut pilot kararlar, bu kararlar karşısında yasama organı özelinde kamu otoritelerinin refleksleri ortaya konularak, insan hakları bağlamında pilot karar prosedürünün iyileştirilmesine ilişkin bir takım öneriler sunulmuştur.

I. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN ESAS DENETİMİNDE KULLANDIĞI ÖZEL BİR METOT OLARAK: “PİLOT KARAR USULÜ”

A. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNDE REFORM İHTİYACI VE PİLOT KARAR USULÜNÜN DOĞUŞU

AİHM önünde beklemekte olan başvuruların çoğu, ulusal düzeydeki yapısal sorunlardan veya işlevsel bozukluktan kaynaklanan birbirinin tekrar niteliğinde olan “mükerrer davalar (repetitive cases)”dır.⁷ Mahkeme'nin mükerrer davaların ya da başka bir deyişle “tekrar eden” nitelikteki “klon davalar”ın (aynı konu hakkında çok sayıda başvuru) altında yatan yapısal sorunları veya işlevsel bozuklukları tespit ederek Taraf Devletlere bu sorunları ortadan kaldırma konusunda bir yükümlülük getirme tekniği olarak “pilot karar usulü” geliştirilmiştir.⁸ AİHM böylece, belirli bir davada AİHS'ne yönelik bir ihlal meydana gelip gelmediğine karar vermekle yetinmemekte aynı zamanda başvuruya neden olan yapısal problemi tespit ederek ilgili Taraf Devlete bu sorunun çözümü için ne tür telafi edici önlemler alması gerektiğine işaret etmektedir.⁹ Bununla birlikte AİHM, önünde bekleyen mükerrer davalar içinden birini seçip pilot karar niteliğinde neticeye bağlarken iş yükünü de etkin ve titiz bir biçimde yönetmektedir.¹⁰

1980'lerde, makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla özellikle İtalya'ya karşı gerçekleştirilen başvuruların üstesinden gelmek amacıyla Avrupa İnsan Hakları Komisyonu

⁷AİHM. “Tematik Bilgi Notu- Pilot Kararlar”, (2015). www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_pilot_judgments_tur (erişim: 10/10/2023).

⁸AİHM. “Tematik Bilgi Notu- Pilot Kararlar”; David Harris, Michel O'Boyle, Edward Bates and Carla Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, çev. Mehveş Bingöllü Kılıcı, Ulaş Karan, Ankara: Avrupa Konseyi, 2013, s.876.

⁹AİHM. “Tematik Bilgi Notu- Pilot Kararlar”.

¹⁰ Yaşar Salihpaşaoğlu, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller*. Ankara: Adalet Yayınları, 2020, s.194.

(Komisyon) tarafından geliştirilen yaklaşım, pilot karar usulünün geliştirilmesi ve uygulanmasına dayanak olmuştur.¹¹ Sayıları gün geçtikçe artan makul sürede yargılanma hakkı ihlal iddiaları üzerine Komisyon, her birini ayrı ayrı değerlendirmekten vazgeçerek ortak bir değerlendirme ile kararlarında bir standart geliştirmiştir.¹²

Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. paragrafına göre herkesin medeni hak ve yükümlülükleri ile ilgili ihtilaflarda makul sürede yargılanma hakkı vardır. Sözleşmeci Devletlerin hukuk sistemlerini mahkemelerin bu gerekliliğe uymalarını sağlayacak şekilde düzenleme yükümlülükleri vardır.¹³

Bu yaklaşımla karar verme hızı artmış olsa da yapısal sorunlardan veya işlevsel bozuluktan kaynaklı davaların getirdiği iş yükünden kurtulmak için özel bir usulün kabul edilmesini gündeme getirmiştir.¹⁴ Değerlendirme Grubu, İnsan Hakları Yönlendirme Komitesi (Steering Committee for Human Rights), Akil Adamlar Grubu (Group of Wise Persons)¹⁵, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri¹⁶, Mahkemenin kendisi¹⁷ ve uluslararası kuruluşlar¹⁸ pilot karar uygulamasına olumlu bakmışlardır.¹⁹ İlk kez 2003 tarihli İnsan Hakları Yönlendirme Komitesi raporunda AİHM'in ulusal düzlemde yer alan sistemik veya yapısal sorunlara yönelik hüküm verici yaklaşımını ifade eder şekilde tanımlanan “pilot karar usulü (pilot judgment procedure)”²⁰, Bakanlar Komitesi'nin 2004 yılında verdiği tavsiye kararlar ile şekillenmiştir.

12 Mayıs 2004 tarihli ilk tavsiye kararında Bakanlar Komitesi, öncelikle AİHS 1. madde gereğince Sözleşme ve ek protokolleri tarafından güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin ilk olarak ulusal düzlemde korunması ve ulusal makamlar tarafından uygulanmasını ifade eden denetim mekanizmasının ikincilliğini ve Sözleşme'nin Taraf Devlet iç hukuklarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiş olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda Bakanlar Komitesi Yüksek Sözleşmeci Tarafların AİHS m. 46 gereğince AİHM'in nihai kararına uymayı taahhüt ettiklerini vurgulamıştır. Bakanlar Komitesi, AİHM'i Sözleşme'nin ihlal edildiğini tespit eden

¹¹ Leyla Nur Oduncu “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Pilot Karar Usulü”, İnsan Hakları Yıllığı, 38 (2020), s.85; Salihpaşaoğlu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, s.194.

¹² Salihpaşaoğlu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, s.194.

¹³ Brigandi/Italy, B.No. 11460/85, 19/02/1991, §30; Zanghi/Italy, B.No.11491/85, 19/02/1991, §21; Santilli/Italy, B.No.11634/85, 19/02/1991, §20; Salihpaşaoğlu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, s.194.

¹⁴ Salihpaşaoğlu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, s.195.

¹⁵ Salihpaşaoğlu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, s.195.

¹⁶ Report of the Group of Wise Persons to the Committee of Ministers, CM(2006)203, 15 November 2006, §105, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d7893 (erişim: 26/03/2024).

¹⁷ Davis Terry, “Some Starting Points for Our Reflection on the Future of the Court”, *Future Developments of the European Court of Human Rights in the light of the Wise Persons' Report* (Council of Europe: Strasbourg, 2007, s.9,12.

¹⁸ European Court of Human Rights. “Opinion of the Court on the Wise Persons' Report”, Plenary Courton 2 April 2007, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/2007_Wise_Person_Opinion_ENG (erişim: 16/02/2024).

¹⁹ Amnesty International's Comment on the Interim Activity Report: Guaranteeing the Long-Term Effectiveness of the European Court of Human Rights, February 2004, <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/09/iior610052004en.pdf> (erişim: 20/03/2024).

²⁰ Kerem Altıparmak, *Kopya Davalar ve Pilot Kararlar: Bir Kararda Bin Adaletsizlik?* 50. Yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: Başarı mı, Hayal Kırıklığı mı? Yay. Haz. Kerem Altıparmak, Ankara: Ankara Barosu Yayınları, 2009, s.64.

²¹ Position Paper on Proposals of the European Convention on Human Rights and Other Measures as Set Out in the Report of the Steering Committee for Human Rights of 4 April 2003 (CDDH(2003)006 Final), <https://rm.coe.int/16805e0205> (erişim: 15/10/2023).

kararlarında, özellikle çok sayıda başvuruya yol açabileceğinin öngörüldüğü hallerde, temelde yatan sistemik sorunu ve bu sorunun kaynağını belirlemeye, Devletlere uygun çözüm bulmada ve Bakanlar Komitesi'nin kararları infazını denetlemede yardımcı olmaya ve "sistemik bir sorun (a systemic problem)" un varlığına ve bu sorunun kaynağına ilişkin işaretler içeren her türlü kararı devletler ve Bakanlar Komitesi ile birlikte aynı zamanda Parlamenteler Meclisine ve Avrupa Konseyi Genel Sekreterine özel olarak bildirmeye davet etmiştir.²¹

Bakanlar Komitesi'nin bu konudaki ikinci önemli kararı, üye devletlerin iç hukuk yollarının iyileştirilmesi için hazırlanan REC(2004)6 sayılı tavsiye kararıdır.²² Komite, Sözleşme'nin 13. maddesi gereğince Taraf Devletlerin her bireyin, ulusal makamlar önünde etkili bir başvuru yoluna sahip olmasını sağlamayı taahhüt ettiklerini vurgulayarak, Mahkeme'nin bu tür etkili iç hukuk yollarının varlığını tespit etme yükümlülüğünün yanı sıra, devletlerin sorunlarını çözme genel yükümlülüğünü hatırlatarak başlamıştır. Özellikle mükerrer davalar bakımından ulusal düzeyde hukuk yollarının iyileştirilmesinin Mahkemenin iş yükünün azaltılmasına katkıda bulunacağını belirten Komite, üye devletlere şikayeti olan herkes için etkili iç hukuk yollarının mevcudiyetini sağlama, yeterli telafi mekanizması oluşturma, mevcut iç hukuk yollarının etkinliğini incelemek, tekrarlanan davaların Mahkeme önüne getirilmesini önlemek amacıyla gerektiğinde iç hukuk yolları oluşturmak konusunda tavsiyelerde bulunmuştur.

Nihayetinde Bakanlar Komitesi, Sözleşme'nin bahsi geçen maddelerini hukuki dayanak olarak göstererek, 12 Mayıs 2004 tarihinde aldığı söz konusu iki kararıyla AİHM'i şartlar oluştuğu takdirde pilot karar usulünü uygulayarak karar vermeye ve iş yükünü arttıran başvuruların kaynağında yatan sistemik sorunları tespit etmeye davet etmiştir.²³ Komite'nin bu davetine AİHM, 22 Haziran 2004 tarihinde nihayete erdirdiği Broniowski v. Poland kararı ile cevap vermiştir.²⁴ İlk pilot karar olan Broniowski v. Poland Başvurusunda Mahkeme, Bakanlar Komitesi'nin 12 Mayıs 2004 tarihinde temelde yatan sistemik bir sorunu ortaya çıkaran kararlara ilişkin verdiği bir İlke Kararına (Res(2004)3) vurgu yaparak, özellikle mükerrer davalarla ilgili olarak ulusal düzeydeki hukuk yollarının iyileştirilmesinin Mahkeme'nin iş yükünün azaltılmasına da katkıda bulunması gerektiğini, Sözleşmeciler Devletlere, ulusal hukuk veya uygulamadaki yapısal veya genel eksikliklere işaret eden Mahkeme kararlarını takiben, mükerrer davaların Mahkeme'nin önüne gelmesini önlemek amacıyla, bu kararları gözden geçirmelerini ve "gerektiğinde etkili hukuk yolları (effective remedies) oluşturmalarını" tavsiye ettiğini ifade etmiştir.²⁵ Bu doğrultuda AİHM, Taraf Devletin AİHS m. 46 kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmesine yardımcı olmak ve Mahkeme tarafından tespit edilen sistematik problemlere son vermek amacıyla, ulusal düzeyde öngörülen telafi edici tedbirleri alması gerektiğine hükmetmiştir.²⁶ Pilot karar prosedürünün ardındaki temel fikri, aynı sorunla ilgili çok sayıda

²¹ Resolution of the Committee of Ministers on judgments revealing an underlying systemic problem.

²² Recommendation Rec(2004)6 of the Committee judgments revealing an underlying systemic problem ttee of Ministers to member states on the improvement of domestic remedies. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dd18e (erişim: 15/10/2023).

²³ Salihpaşaoğlu, Avrupa İnsan Hakları Hukuku, s.196.

²⁴ Broniowski/Poland, B.No.31443/96, 22/06/2004.

²⁵ Broniowski/Poland, §190-191.

²⁶ Broniowski/Poland, §193-194.

başvurunun olduğu durumlarda, başvuranların, davalarının Strazburg'da bireysel olarak görülmesine kıyasla, ulusal düzeyde etkili bir hukuk yolu oluşturulması halinde daha hızlı bir şekilde tazminat elde edebilecekleri şeklinde açıklayan AİHM²⁷, ilk pilot kararı olarak 2004 tarihli Broniowski v. Polonya kararına imza atmıştır.

İlk defa Broniowski kararıyla uygulanan pilot karar prosedürü, daha sonra AİHM içtihatlarıyla şekillenmiştir. Broniowski kararının ardından verilen benzer kararlarla çoğunlukla Broniowski kararına referans verilerek, Mahkeme'nin ulusal hukuk düzenindeki sistemik veya yapısal sorunlara yönelik ulusal düzeyde tedbirlerin alınmasını gerektiren yargısal yaklaşımı “pilot karar usulü (pilot-judgment procedure)” olarak tanımlanmıştır. İçtihatlarda pilot karar prosedürünün, öncelikle, yapısal sorunları ulusal düzeyde mümkün olan en hızlı şekilde çözümlenerek Sözleşmeciler Devletlerin, Sözleşme sistemindeki rollerini yerine getirmelerine yardımcı olmak, böylece ilgili kişilere Sözleşme'nin 1. maddesinin gerektirdiği hak ve özgürlükleri güvence altına almak, onlara daha hızlı telafi ve etkili imkanı sunmak ve aynı zamanda, özü itibarıyla benzer çok sayıda başvuruyu karara bağlamak zorunda kalacak olan Mahkeme'nin yükünü hafifletmek üzere tasarlandığı ifade edilmiştir.²⁸ Söz konusu içtihatlarında AİHM, pilot karar usulünün sonuçlarından biri olarak şikayet edilen duruma ilişkin Taraf Devletlerin bireysel başvurunun çözümüne ilişkin bireysel çözümlerin yeterli olmadığını, sistematik problemlerden potansiyel olarak etkilenen tüm kişilerin menfaatleri için genel tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmekle birlikte²⁹, başvuru sahibinin hak ihlalinin giderilmesine hükmetmektedir.

AİHS 1. maddesinde yer alan “insan haklarına saygı yükümlülüğü” ve “kararların bağlayıcılığı ve infazı”nı düzenleyen 46. maddesinden hareketle uygulamaya konulan ve içtihatlarla gelişen pilot karar usulü, 21 Şubat 2011 tarihinde AİHM Genel Kurul kararıyla AİHM İçtüzüğü'ne eklenmiştir:

Mahkeme, kendisine sunulan bir başvuruya dayanak oluşturan olayların, ilgili Sözleşmeciler Tarafta yapısal veya sistemik bir sorunu ya da diğer benzer başvuruların yapılmasına neden olan ya da olabilecek nitelikte başka bir aksaklığın varlığını (the existence of a structural or systemic problem or other similar dysfunction which has given rise or may give rise to similar applications) ortaya koyması durumunda, pilot karar usulünü uygulamaya karar verebilmekte ve bir pilot karar verebilmektedir.³⁰

Mahkeme, 23 Mart 2011 tarihli Basın Açıklamasında “sistemik veya yapısal bir problem (systemic or structural dysfunction)” kaynaklanan insan hakları ihlallerinin ele alınması için

²⁷ European Court of Human Rights. “The Pilot Judgment Procedure: Information note issued by Registrar”, 2009, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/pilot_judgment_procedure_eng (erişim: 31/03/2024); James W. Hart, “The European Human Rights System”, *Law Library Journal*, 102/4 (2010), s.555.

²⁸ Sejdovic/Italy, B.No.56581/00, 01/03/2006, §120; Hutten- Czapska/Poland, B.No.35014/9, 19/06/2006, §234; Burdov/Russia (No.2), B.No.33509/04, 15/01/2009, §§127-129; Yuriy Nikolayevich Ivanov/Ukraine, B.No.40450/04, 15/10/2009, §95; Suljagic/Bosnia and Herzegovina, B.No.27912/02, 03/11/2009, §62; Rumpf/Germany, B.No. 46344/06, 02/09/2010, §§62-74; Vasilchenko/Russia, B.No.34784/02, 23/09/2010, §§55-56; Utyuzhnikova/Russia, B.No.25957/03, 07/10/2010, §§50-51; Maria Atanasiu and Others/Romania, §§237-238; Greens and M.T./The United Kingdom, §§108-111.

²⁹ Hutten- Czapska/Poland, §238.

³⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. “Mahkeme İçtüzüğü”, 2020, https://www.anayasa.gov.tr/media/7263/aihm_ictuzuk_2020.pdf (erişim: 15/10/2023).

yeni bir kuralın İÇtüzüğe eklendiğini duyurmuştur.³¹ İÇtüzüğün 61. maddesi olarak düzenlenen ve 1 Nisan 2011 itibariyle yürürlüğe giren bu yeni kural, Mahkeme nezdinde benzer başvurulara yol açan ya da açabilme ihtimali olan, ilgili Taraf Devletteki sistemik ya da yapısal bir işlev bozukluğunun sebep olduğu başvurular için getirilen “pilot karar prosedürü”nü düzenlemektedir.³² Bu düzenleme ile Mahkeme tarafından belirtildiği üzere, içtihatlarla geliştirilen uygulamadaki deneyim dikkate alınarak yeni pilot kararlar için açık bir düzenleyici çerçeve oluşturulmuş³³, Mahkeme tarafından verilen kararlara uygulama için atılması gereken adımları belirleyen ve uygulama için bir zaman takvimi oluşturan yeni bir karar türü eklenmiştir.³⁴

Mahkeme'nin ayrıca ifade üzere pilot karar prosedürünün üç temel hedefi bulunmaktadır:

- (1) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini onaylayan 47 Avrupa Devletinin ulusal düzeyde sistemik veya yapısal sorunları çözmeye yardımcı olmak,
- (2) Bireylere daha hızlı bir şekilde telafi sağlamak,
- (3) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ayrıntılı olarak incelemesi gereken benzer ve genellikle karmaşık davaların sayısını azaltarak dava yükünü daha verimli ve hızlı bir şekilde ele almasına yardımcı olmak.³⁵

B. PILOT KARAR PROSEDÜRÜNÜN NORMATİF TEMELLERİ VE İÇTİHATLARA YANSIMASI

AİHM içtihatlarıyla geliştirilen ve 11 Şubat 2011'de alınan AİHM Genel Kurul kararıyla Mahkeme İÇtüzüğü'ne eklenerek 1 Nisan 2011 itibariyle yürürlüğe giren 61. madde hükmü ile pilot karar usulü normatif temellerine kavuşmuştur. Bu tarih itibariyle Mahkeme, kendisine sunulan bir başvuruya dayanak oluşturan olayların, ilgili Sözleşmeciler Tarafında yapısal ya da sistemik bir sorunu ya da diğer benzer başvuruların yapılmasına neden olan ya da olabilecek nitelikte benzer bir aksaklığın varlığını ortaya koyması durumunda, İÇtüzüğün 61.

³¹ European Court of Human Rights, Press Release, New Rule Introduced Concerning Handling of Systemic and Structural Human Rights Violations in Europe, 24.03.2011, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-7324607-9992958&filename=New%20rule%20on%20pilot%20judgment%20procedure%2023.03.11.pdf> (erişim:15/10/2023).

³² Ayşe Füsün Arsava, AİHM yargılamasında önemli bir değişikliğe neden olan bu önemli usulün, AİHM tarafından bağımsız olarak değiştirilebilecek nitelik taşıyan İÇtüzük yerine hiyerarşik olarak daha yüksek bir hukuki dayanağa ihtiyacı olduğunu ifade eder. Ayşe Füsün Arsava, “AİHM'in İnsan Hakları Alanında Oynadığı Anayasa Mahkemesi Rolü”, *TAAAD*, 9/35 (2018), s.23.

³³ 1 Nisan 2011 itibariyle İÇtüzük kapsamında yürürlüğe girecek olan 61. madde hükmü ile Mahkeme'den Şubat 2010'da gerçekleştirilen Interlaken Konferansı'nda talep edilen husus gerçekleştirilmiştir. Konferansta Mahkeme'den “başvuruların seçimi, izlenecek prosedür ve ertelenen davaların ele alınmasına ilişkin pilot karar usulü için açık ve öngörülebilir standartlar geliştirmek” talebinde bulunulmuştur. European Court of Human Rights, Press Release, New Rule Introduced Concerning Handling of Systemic and Structural Human Rights Violations in Europe; European Court of Human Rights, Pilot Judgments: Factsheet, December 2022, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_pilot_judgments_eng (erişim:15/10/2023).

³⁴ Başak Çalı, Nicola Bruch, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının İzlenmesi: STK'lar İçin Bir El Kitabı* (2001), <https://www.stgm.org.tr/e-kutuphane/avrupa-insan-haklari-mahkemesi-kararlarinin-uygulanmasinin-izlenmesi-stklar-icin-el> (erişim: 10/02/2024).

³⁵ European Court of Human Rights, New Rule Introduced Concerning Handling of Systemic and Structural Human Rights Violations in Europe.

maddesine dayanarak pilot karar usulünü uygulamaya karar verebilmektedir.³⁶ Bu noktada Mahkeme önünde bekleyen aynı yapısal sorundan kaynaklanan “kopya davalar”ın, benzer başvuruların sayısını değil, bu başvuruların ortak niteliklerini esas almaktadır.³⁷

Mahkeme, pilot karar usulünü uygulamaya karar vermeden önce, tarafları incelenmesi gereken başvurunun ilgili Sözleşmeciler taraf bünyesinde bu türden bir sorun ya da aksaklıktan kaynaklanıp kaynaklanmadığı ve başvurunun bu usule göre incelenmeye elverişli olup olmadığı konularında görüşlerini sunmaya davet edecektir.³⁸ Bir tarafın ya da her iki tarafın birden talebiyle veya resen başlatılabilen bu usul ile ele alınan başvuru, İçtüzüğü’nün 41. maddesine göre³⁹ öncelikli bir incelemeye tabi tutulacaktır.

Sonuçlandırılan pilot kararlarda, somut karara ve buna ilişkin değerlendirmelere geçmeden önce Mahkeme’nin ilk olarak Sözleşme’nin 46. maddesine referans verdiği görülmektedir. Bu bağlamda Mahkeme, Sözleşme’nin 46. maddesini Sözleşme’nin “insan haklarına saygı yükümlülüğü”nü düzenleyen 1. maddesi uyarınca yorumladığını, başvuru sahibinin Mahkeme tarafından ihlal edildiği tespit edilen hakkını, Bakanlar Komitesi’nin gözetimi altında, Taraf Devletin uygun genel veya özel önlemler olarak koruma yükümlülüğünü hatırlatmaktadır.⁴⁰ Bununla da kalmayan Mahkeme verdiği kararlarında pilot karara ilişkin genel ilkeleri sıralayarak, bu ilkelerin somut başvuruya uygulanışını ortaya koymaktadır.⁴¹

³⁶ Mahkeme İçtüzüğü’nün 61. maddesi yürürlüğe girdikten sonra verilen ve ilk defa yeni yürürlüğe giren 61. maddeye referans verilerek karara bağlanan AIHM içtihadı için bkz.: Dimitrov and Hamanov/Russia, B.No.:48059/06, 2708/09, 10/05/2011, §4.

³⁷ Altıparmak, davaların ortak nitelikleri esas alınırken, birinde verilen kararın diğerlerinin de *restitutio in integrum*’a en yakın şekilde sonuçlanmasını sağlayacak türden olması gerektiğinin aranacağını ifade eder. Altıparmak, Kerem. “Kopya Davalar ve Pilot Kararlar...”, s.88.

³⁸ AIHM İçtüzüğü, m. 61/2(a).

³⁹ “Mahkeme, davaların incelenmesi gereken sırayı belirlemek için kendisi tarafından belirlenen kriterlere dayanarak, ileri sürülen sorunların önemini ve ivediliğini dikkate almaktadır. Bununla birlikte, Daire ve Daire Başkanı, bu kriterlere uymayabilmekte ve belirli bir başvuruyu öncelikli olarak inceleme hakkını saklı tutabilmektedir.” AIHM İçtüzüğü, m. 41.

⁴⁰ Sukachov/Ukraine, B.No.:14057/17, 30/01/2020, §134; Rezmiveş and Others/Romania, B.No.: 61467/12, 39516/13, 48231/12, 25/04/2017, §§102-105; Neshkov and Others/Bulgaria, B.No.36925/10, 21487/12, 72893/12, 27/01/2015, §267; Kuric and Others/ Slovenia, B.No.:26828/06..., 12/03/2014, §§132-136; Manushaqe Puto and Others/Albania, B.No.:604/07..., 31/07/2012, §§102-106; Ananyev and Others/Russia, B.No.:42525/07..., 10/01/2012, §§180-183; Olaru and Others/Moldova, B.No.:476/07..., 28/07/2009, §§59-52; Burdov v. Russia (No.2), §§125-128; Dimitrov and Hamanov/Russia, §§124-125; Finger/Bulgaria, B.No.:37346/05, 10/05/2011, §129; Ivantoc and Others/Moldova and Russia, B.No.:23687/05, 15/11/2011, §83; Savridin Dzhurayev/Russia, B.No.:71386/10, 25/04/2013, §245; Lavida and The Others/Greece, B.No.:7973/10, 30/05/2013, §79; Lukenda/Slovenia, B.No.:23032/02, 06/10/2005, §89; Walesa/Poland, B.No.50846/21, 23/11/2023, §§308-309.

⁴¹ Salihpaşaoğlu, Avrupa İnsan Hakları Hukuku, s.196; Ananyev and Others/Russia, §93; Manushaqe Puto and Others/Albania, §104; D.G./Poland, B.No.45705/07, 12/02/2013, §117; Olszewski/Poland, B.No.21880/03, 2.04.2013, §76; Ümmühan Kaplan/Türkiye, B.No.24240/07, 20/03/2012, §67.

AİHM, “Sözleşme’nin anayasal niteliği (the constitutional nature of the Convention)” dolayısıyla pilot karar ve yarı-pilot karar (the quasi-pilot judgment)⁴² usullerini⁴³, iç hukukun işleyişini veya yasa koyucunun sistemik işlev bozukluklarını düzenlemedeki başarısızlığını çözümede kritik rol oynayan anayasal denetim araçları olarak tanımlamıştır.⁴⁴ Bu doğrultuda Mahkeme, 46. maddeye dayanarak, kararın hüküm kısmında davalı Devlet kanunlarını, idari düzenlemelerini ve uygulamalarını gözden geçirmeye çağırarak dolaylı bir iptal yetkisi kullandığını ifade etmiştir.⁴⁵

Benzer yapısal ya da sistemik problemlerden kaynaklanan başvurular arasından seçilen başvuruda Mahkeme, tespit ettiği yapısal ya da sistemik sorunun ya da aksaklığın niteliğini ve ilgili Sözleşmecî Tarafın karar hükmü uyarınca ulusal düzeyde alması gereken tazminat tedbirlerinin türünü açıkça belirtmektedir.⁴⁶ Bununla birlikte Mahkeme, hüküm kısmında gereken tedbirlerin niteliğini ve tespit ettiği soruna ulusal düzeyde çözüm getirebilecek hızı göz önünde tutarak, belirtilen tedbirlerin alınması için gereken süreyi⁴⁷ belirtmekte, bir zaman çizelgesi öngörmektedir.⁴⁸ Böylece pilot karar prosedürüne işlerlik kazandırılarak, İçtüzük 61. madde hükmünün amaçladığı dönüşümün ulusal hukuk sistemlerinde gerçekleşmesini sağlama yolunda önemli bir adım atılmaktadır. Mahkeme, bir pilot karar verirken, kararda belirtilen hem bireysel hem de genel tedbirler Sözleşmecî Taraf Devlet tarafından alınacağı kadar adil tazmin hususunu kısmen veya tamamen saklı tutmayı da tercih edebilecektir.⁴⁹

Pilot karara esas teşkil eden başvuruyu seçtiğinde⁵⁰ Mahkeme, aynı gerekçeye sahip olan bütün başvuruların incelenmesini erteleyebilmektedir.⁵¹ Bu doğrultuda pilot kararın hüküm

⁴² Mahkemenin bazı kararlarında pilot karar usulünü uyguladığını açıkça belirtmemesine rağmen, Sözleşmecî Devlette hak ihlallerine sebep olan yapısal veya sistematik sorunları ya da işlevsel bozuklukları tespit ettiği, bununla birlikte uygulanması gereken genel tedbirleri belirttiği görülmektedir. Açıkça pilot karara olarak tasnif edilmeyen bu kararlar “yarı-pilot karar (quasi/semi pilot judgment)” olarak adlandırılmaktadır. Salihpaşaoğlu, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku*, s.207 vd.; Tolga Şirin, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkı*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018, s.173 ; Leach vd., *Responding to Systemic Human Rights*, s.272- 275.

⁴³ Leach, Hardman ve Stephenson, Mahkeme’nin pilot karar ve yarı-pilot şeklinde yaptığı ayrımında yer alan “pilot karar”ı “tam’ pilot karar (‘full’ pilot judgment)” olarak nitelendirerek, tam pilot kararı tanımlayan kriterleri şu şekilde ortaya koymuştur: “(i) pilot karar prosedürünün AİHM tarafından açıkça uygulandığının ortaya konulması; (ii) AİHM’nin sistematik bir şekilde ihlal edildiğinin Mahkeme tarafından tespiti; ve (iii) Davalı devletin sistemik sorunu çözmesi için yargılamanın fiili kısmında genel tedbirlerin öngörülmesi (belirli zaman sınırlamalarına tabi olabilir)”. Leach vd., *Responding to Systemic Human Rights*, s.351.

⁴⁴ Al-Dulmi and Montana Management Inc./Switzerland, B.No.5809/08, 21/06/2016, §60.

⁴⁵ Al-Dulmi and Montana Management Inc./Switzerland, §60.

⁴⁶ AİHM İçtüzüğü, m. 61/3; Tkhyegepso and Others/ Russia, B.No. 44387/04, 2513/05, 24753/05, 34770/07, 37169/07, 54527/07, 21648/08, 42081/08, 56022/08, 59873/08, 671/09, 4555/09, 25/10/2011, §47.

⁴⁷ Bazı pilot kararlarda belirtilen ve ilgili Devlet tarafından alınması karara bağlanan farklı tedbirler için farklı süreler öngörülebilir. Örneğin Gerasimov and Others v Russia pilot kararında, yapısal bir sorun olarak tespit edilen, Devlet yetkilileri üzerine yapısal yükümlülükler yükleyen ulusal kararların icra edilmemesi veya geç icra edilmesine yönelik uygun bir iç hukuk yolu oluşturulması için 1 yıl, mevcut kararın verilmesinden önce yapılan başvurular bakımından hükmedilen tazminatların yerine getirilmesi için 2 yıl süre verilmiştir. Gerasimov and Others/Russia, B.No.:29920/05, 01/07/2014; Salihpaşaoğlu, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku*, s.201.

⁴⁸ AİHM İçtüzüğü, m. 61/4.

⁴⁹ AİHM İçtüzüğü, m. 61/5.

⁵⁰ “AİHM, yüzlerce veya binlerce başvuru arasından birini seçmekte, ancak bu vakada verdiği karar diğer başvurular için de sonuç doğurmaktadır. Hangi davanın pilot karar olarak seçileceğini belirleyen bir ölçüt bulunmamaktadır.” Altıparmak, Kerem. “Kopya Davalar ve Pilot Kararlar...”, s.80.

⁵¹ AİHM İçtüzüğü, m. 61/6; Varga and Others/Hungary, B.No.14097/12,45135/12, 73712/12, 10/03/2015; Rez-miveş and Others/Romania.

fıkrasında belirtilen süre boyunca öngörülen gerekli önlemlerin uygulanmasını bekleyen bütün benzer başvuruların incelenmesinin ertelendiği, benzer yeni başvuruların ise erteleneceği, kabul edilemez bulanacağı veya kayıttan düşürüleceği ifade edilebilir.⁵² Bununla birlikte İÇtüzük'ün açık hükmü gereğince Mahkeme'nin bu konuda takdir yetkisine sahip olduğu söylenebilir. Nitekim pilot karar usulüne başvurduğu bazı başvurularda, benzer başvuruların ertelenmemiş olması⁵³ da takdir yetkisinin bir tezahürüdür. Mahkeme'nin herhangi bir aşamada, düzgün bir adalet yönetiminin gerekleri nedeniyle ertelenen bir başvuruyu inceleyebilmesi de ihtiyarılığın bir yansımasıdır.⁵⁴

İlgili başvurular uygun bir şekilde erteleme kararından haberdar edilmektedirler. Verilen pilot karardan ayrıca Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri de bilgilendirilmektedir. Bakanlar Komitesi'nin 12 Mayıs 2004'te verdiği tavsiye kararına⁵⁵ uygun olarak İÇtüzüğe eklemlenen bu hüküm ile Mahkeme, ilgili birimleri bir Sözleşmeciler Tarafından yapısal ya da sistemik sorunun bulunduğuna işaret ettiği bir pilot karardan ya da başka bir kararın verildiğine dair sistematik olarak bilgilendirmektedir.⁵⁶ İÇtüzük, pilot karar usulünün uygulanmasına ilişkin olarak Mahkemenin internet sitesinde bir başvuruyu inceleme kararı, bir pilot kararın verilmesi, bu kararın icra edilmesi ve bu usulün sonlandırılmasını uluslararası kamuoyuyla paylaşabileceğini de hüküm altına almıştır.

C. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ TARAFINDAN VERİLEN PİLOT KARARLARIN İCRASI

Yapısal veya sistemik bir sorun olması halinde benzer başvurular arasından seçilen başvuruda İÇtüzük hükümlerine uygun olarak pilot karar, Mahkemenin diğer tüm kararları gibi öncelikli olarak Taraf Devletleri bilgilendirmektedir. Pilot kararın ilk muhatabı olan devletler, AIHS m. 46 hükmü gereği taraf oldukları davalarda Mahkeme'nin verdiği kesinleşmiş kararlara uymayı taahhüt etmişlerdir.⁵⁷ Bu doğrultuda Taraf Devletler, pilot kararda ifade edilen yapısal veya sistemik problemin çözülebilmesi, işlevsel bozukluğun giderilebilmesi için, Mahkeme tarafından kararın nihai hüküm kısmında alınması gereken genel önlemleri yerine getirme yükümlülüğü altındadır.⁵⁸

⁵² Salihpaşaoğlu, Avrupa İnsan Hakları Hukuku, s.201; Wcislo and Cabaj/Poland, B.No.49725/11, 79950/13, 08/11/2018; G.I.E.M. S.R.L. and Others/Italy, B.No.1828/06, 34163/07, 19029/11, 28/06/2018; Rezişev and Others/Romania; Gazso/Hungary, B.No.48322/12, 16/07/2015; Neshkov and Others/Bulgaria, B.No.36925/10, 21487/12, 72893/12, 27/01/2015; Alisic and Others/Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and "The Former Yugoslav Republic of Macedonia", B.No.60642/08, 16/07/2014.

⁵³ Walesa/Poland; Rutkowski and Others/Poland, B.No.72287/10, 07/07/2015; Vassilios Athanasiou and Others v. Greece, B.No.:50973/08..., 21/12/2010; Ananyev and Others/Russia, 42525/07..., 10/01/2012, § 236; Neshkov and Others/Bulgaria, §291.

⁵⁴ AIHM İÇtüzüğü, m. 61/6(c), Salihpaşaoğlu, Avrupa İnsan Hakları Hukuku, s.201.

⁵⁵ Resolution of the Committee of Ministers on judgments revealing an underlying systemic problem.

⁵⁶ AIHM İÇtüzüğü, m. 61/9.

⁵⁷ AIHS, m. 46.

⁵⁸ Çalı, Bruch, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının İzlenmesi, s.9.

Sözleşme'nin 46/2. maddesi gereğince, diğer nihai kararlarda olduğu gibi pilot kararların da icrasını denetleyen organ Bakanlar Komitesi'dir.⁵⁹ Nitekim İçtüzüğü m. 61/9 gereğince Mahkeme, bir Sözleşmeci Taraf Devlette yapısal ya da sistemik sorunun bulunduğuna işaret ettiği bir pilot kararın verildiğine dair bilgilendirmeyi Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri ile birlikte Bakanlar Komitesine yapmaktadır. Pilot karar usulünün geleceğinin Bakanlar Komitesi'nin elinde olduğunu ifade etmek gerekir.⁶⁰ Mahkeme'nin pilot karar usulünü uygulamaya devam edebilmesi, bu kararların başarılı bir şekilde icra edilmesine bağlıdır ki bu durum doğrudan Bakanlar Komitesi'nin görev alanı içerisindedir.⁶¹

Pilot kararlar, sistematik, yapısal ve yaygın insan hakları ihlallerini hedef alarak kurumlar, kanunlar ve kamu politikalarında önemli reformları gerektirir.⁶² AİHM; pilot karar usulünü uygulayarak verdiği kararla ilgili Taraf Devlette bulunan yapısal veya sistemik sorunu, işlev bozukluğunu tespiti ile problemin çözümü için iç hukukta alınması gereken genel tedbirleri belirtmekle birlikte çerçevesi çizilen tedbirlerin uygulanabilmesi için bir zaman sınırlaması öngörür.⁶³ Kararın verilmesi ile başlayan bu süre, Devletin talebi ya da Mahkeme tarafından resen uzatılabilir.⁶⁴

Pilot kararla Taraf Devlete iç hukuk düzeninde alması gereken önlemler konusunda öngörülen süre dolduğunda iki ihtimal söz konusu olacaktır:

1. Taraf Devletin pilot kararı etkili bir şekilde uygulaması halinde Mahkeme, Bakanlar Komitesinin kararın uygulandığına, alınan önlemlerle yapısal sorunun ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ihtilafların çözüldüğüne ilişkin nihai raporuna ve ilgili pilot karara atıfta bulunarak, pilot karar verilirken ertelenen dosyalar için kayıttan düşme (to strike applications out of lists) ve pilot kararı kapatma kararı verilerek, ilgili başvurular iç hukuk sistemine geri yollanır.⁶⁵
2. Taraf Devletin pilot kararın gereklerini etkili bir biçimde yerine getirilmemesi ve Mahkeme'nin öngördüğü önlemleri almaması, Sözleşme'yi ihlal etmeye devam etmesi durumunda Mahkeme, Sözleşme'nin etkin bir şekilde uygulanmasının sağlanması amacıyla ilgili yapısal ya da sistematik problemlen kaynaklanan bekleyen tüm başvuruların incelemesini sürdürerek, karara bağlama yoluna gidecektir.⁶⁶ Mahkeme'nin yeni tarihli içtihatlarında, bu tutumunu değiştirerek pilot kararın gerektiği

⁵⁹ AİHS, m. 46/2; Salihpaşaoğlu, Avrupa İnsan Hakları Hukuku, s.203.

⁶⁰ Harris vd., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, s.878.

⁶¹ Harris vd., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, s.878.

⁶² Çalı, Bruch, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının İzlenmesi, s.9.

⁶³ Salihpaşaoğlu, Avrupa İnsan Hakları Hukuku, s.202; Çalı, Bruch, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının İzlenmesi, s.9.

⁶⁴ Maria Atanasiu and Others/Romania.

⁶⁵ Salihpaşaoğlu, Avrupa İnsan Hakları Hukuku, s.203; Kovacic and Others/Slovenia, B.No.:44574/98, 45133/98, 48316/99, 03/10/2008; J.J./The United Kingdom, B.No.:31127/11, 27/02/2020; Burmychand Others/Ukraine, B.No.:46852/13, 47786/13, 54125/13, 12/10/2017.

⁶⁶ Greens and M.T./ Birleşik Krallık Başvurusunda herhangi bir ayırım yapmaksızın bütün hükümlülere oy kullanma hakkından sistematik bir şekilde yoksun bırakan ulusal mevzuatın serbest seçim hakkını ihlal ettiğine, binlerce kişiyi ilgilendiren bu yapısal sorunun çözümü için ilgili mevzuatın kararın kesinleşmesinden itibaren altı ay içinde Sözleşmeye uygun hale getirilmesin ve benzer şikayetleri barındıran başvuruların incelenmesinin ertelenmesine karar verilmiştir. Birleşik Krallık'a verilen altı aylık süre iki kez uzatılmasına rağmen Taraf Devlet tarafından kararın gerekleri yerine getirilmesine yönelik uygun değişikliklerin yapılmaması karşısında Mahkeme ertelenen başvuruları listeleterek tek tek ele alarak inceleme yoluna gitmiştir. Greens and M.T./The United Kingdom,

gibi uygulanmaması durumunda bekleyen başvurular için kayıttan düşme kararının verdiği gözlemlenmektedir.⁶⁷

İnsan hakları yargulamasında işlevsel ve önemli bir araç olan pilot karar usulünün Taraf Devletler nezdinde uygulanması oranının ve etkinliğinin artırılması için Mahkeme'nin harekete geçmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Bu doğrultuda var olan usul kurallarının uygulanmasında Mahkeme'nin ilk olarak pilot vakayı seçerken dikkatli olması, olası tüm sorunları yakalamak için eş zamanlı olarak işlenebilecek birden fazla vakayı incelemesi, ikinci olarak kararın infazını devletler ve Bakanlar Komitesi açısından kolaylaştırmak amacıyla genel tedbirlere ilişkin talimatlarda iddialı olması ve son olarak yapısal sorunlara maruz kalan bireylere yönelik zararlarla ilgili olarak açık olması ve adaletin sağlanması için çaba göstermesi önerilmiştir.⁶⁸

II. TÜRK ANAYASA YARGISINDA PİLOT KARAR PROSEDÜRÜ

Temel hak ve özgürlüklerle ilgili evrensel ölçütlere uygun olarak Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru usulünün getirilmesi ile AYM, ihlal iddialarının AİHM'e gitmeden önce bir ara durak konumuna gelmiştir.⁶⁹ Avrupa Konseyi üyesi, AİHS tarafı ve AİHM yargılama yetkisini kabul eden ve iç hukuka entegre eden bir devlet olarak, Avrupa insan hakları sisteminin asgari standartlarını sağlama yolunda AYM⁷⁰, ihlal iddialarının usul ve esasa ilişkin inceleme sürecinde AİHM benzeri metotları tercih etmiştir.⁷¹ Kararların tasniflenmesi, önemli kararların ilanından önce basın duyurusu (press release) usulünün benimsenmesi gibi usul benzerliklerle birlikte AYM tarafından verilen kararların içeriği bakımından AİHM tarafından kullanılan birtakım kavramların (watch dog, chilling effect) Türkçeleştirilerek birebir kullanılması, kararlarda AİHM dilinin tercih edilmesi, argümantasyonda büyük çoğunlukla AİHM kararlarından faydalanılmasının yanında esas inceleme metodunda AİHM tarafından kullanılan ve

B.No.:60041/08, 60054/08, 23/11/2010; Firth and Others/The United Kingdom, B.No.:47784/09, 47806/09, 47812/09, 47818/09, 47829/09, 49001/09, 49007/09, 49018/09, 49033/09, 49036/09, 12/08/2014; Çalı, Bruch, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının İzlenmesi, s.9.

⁶⁷ Son zamanlarda Mahkemenin tutum değişikliğine giderek, pilot kararda belirtilen tedbirler alınmamış olsa bile bekleyen başvurular hakkında “kayıttan düşme” kararı verdiği görülmektedir. Yuriy Nikolayevich Ivanov/Ukrayna Başvurusunda Mahkeme kararıyla hükmedilen borçların uzun süre ödenmemesi şikayeti üzerine verilen pilot kararın ardından verilen süre içinde Ukrayna'nın belirtilen önlemleri almadığı görülmüştür. Mahkeme'nin ertelediği başvuruları inceleyerek karara bağlaması beklenirken davaya bakan Daire aynı sistemik sorundan kaynaklanan bir başka davada Büyük Daire lehine el çekmiştir. Büyük Daire, 12.10.2017 tarihli kararında benzer sistemik sorundan kaynaklı tüm dosyaları birleştirerek 12.148 başvurunun kayıttan düşürülmesine karar vermiştir. Büyük Dairenin bu yaklaşımının gerekçesine kararın verildiği yıl hazırlanan “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2017 Faaliyet Raporunda (Annual Report 2017 of European Court of Human Rights)” açıklanmıştır. Söz konusu raporda Sözleşme'nin 46. maddesine atıfta bulunarak, Mahkemenin bir pilot kararla sistemik sorunu tespit ederek alınacak önlemlerin niteliğini belirlediğini, ilgili Devlet'in Sözleşme'nin 46. maddesi kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmesine yardımcı olduğunu, Bakanlar Komitesinin ise söz konusu kararın infazını denetlemesi gerektiğini ifade etmiştir. Sözleşme'nin 46. maddesindeki bu açık görev paylaşımı, pilot kararların infazının Mahkemenin yetkisi dışında olduğunu ve konunun ilgili Devlet ile Bakanlar Komitesi arasında ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.: Salihpaşaoğlu, Avrupa İnsan Hakları Hukuku, s.205, 206; Burmych and Others/Ukraine, §§5-202; Annual Report 2017 of European Court of Human Rights, s.137, https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2017_ENG.pdf (erişim: 25/03/2024).

⁶⁸ David Björfeldt, *Pilot Judgments at the ECHR- Altered Prospects for Individual Justice?*, Lund University Faculty of Law, Master Thesis, 2013, s.63.

⁶⁹ Değirmencioglu, “Klasik Egemenlik Anlayışında Bir Kırılma”, s.86

⁷⁰ Arsava, “AİHM'in İnsan Hakları Alanında Oynadığı Anayasa Mahkemesi Rolü”, s.9.

⁷¹ Değirmencioglu, “Klasik Egemenlik Anlayışında Bir Kırılma”, s.87.

geliştirilen yorum yöntemleri ve ilkelerin benimsenmiş olması gibi pek çok benzerlik AYM'in, bu noktada bir nevi AİHM'den etkilendiğinin, AİHM'in metotlarını uygulayarak ulusal insan hakları yargısını güçlendirmeye çalıştığına göstergesidir.⁷² Bu doğrultuda AYM, AİHM tarafından geliştirilen özel bir usul olan "pilot karar usulü"nü benimseyerek, Mahkeme İçtüzüğü'nde pilot karar prosedürüne yer vermiştir.

A. PILOT KARAR PROSEDÜRÜNÜN HUKUKİ TEMELLERİ

AİHM içtihatlarıyla geliştirilerek, 2011 itibarıyla AİHM İçtüzüğü ile düzenlenen pilot karar usulüne AYM İçtüzüğü 75. Maddesinde yer verilmiştir.⁷³ İçtüzükte düzenlenen pilot karar prosedürüne, Anayasa ile İçtüzüğün hukuki dayanağı olan 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun kapsamında açıkça yer verilmemiştir. Bununla beraber Anayasa Mahkemesi'nin pilot karar içtihatlarında 6216 sayılı Kanun'un çeşitli maddeleri yanında, özellikle 50. maddesinin pilot karar usulünün uygulanmasında temel dayanak olarak gösterildiği görülmektedir:

64. 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (6) numaralı fıkrasına göre esas inceleme kapsamında, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve varsa ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağı belirlenmektedir. Aynı Kanun'un 50. maddesinin (1) numaralı fıkrası ile İçtüzük'ün 79. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre ise ihlal kararı verilmesi halinde gerekli gördüğü ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir. Buna göre ihlal sonucuna varıldığında ilgili temel hak ve hürriyetin ihlal edildiğine karar verilmesinin yanında ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına belirlenmesi, diğer bir ifadeyle ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilmesi gerekir (Mehmet Doğan, GK, B.No.:2014/8875, 7/6/2018, §54).

65. Bireysel başvuru kapsamında bir temel hak ve hürriyetin ihlal edildiğine karar verildiği takdirde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırıldığından söz edilebilmesi için temel kural, mümkün olduğunca eski hale getirmenin yani ihlalden önceki duruma dönülmesinin sağlanmasıdır. Bunun için öncelikle devam eden ihlalin durdurulması, ihlale konu kararın veya işlemin ve bunların yol açtığı sonuçların ortadan kaldırılması, varsa ihlalin sebep olduğu maddi ve manevi zararların giderilmesi, ayrıca bu bağlamda uygun görülen diğer tedbirlerin alınması gerekmektedir (Mehmet Doğan, §55).

66. Bununla birlikte 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilirken idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemez. Anayasa Mahkemesi ihlal ve sonuçlarının nasıl giderileceğine hükmederken idarenin, yargısal makamların veya yasama organının yerine geçerek işlem tesis edemez. Anayasa Mahkemesi, ihlalin ve sonuçlarının nasıl giderileceğine hükmederek gerekli işlemlerin tesis edilmesi için kararı ilgili mercilere gönderir (Şahin Alpay (2) (GK), B.No.:2018/3007, 15/3/2018, §57).⁷⁴

Mahkeme tarafından verilen ilk pilot karar olan Y.T. Başvurusunda İçtüzüğün 75. maddesinde düzenlenen pilot karar prosedürünün yasal dayanağı olarak 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinde düzenlenen hükmü gösterilmektedir:

⁷² Değirmencioglu, "Klasik Egemenlik Anlayışında Bir Kırılma", s.87.

⁷³Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, RG Tarih/Sayı: 12.07.2012/28351, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/ictuzuk/> (erişim: 17/10/2023).

⁷⁴ Y. T., B.No.: 2016/22418, 30/5/2019, §§64-66.

Esas inceleme sonunda, başvuruçunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir. Ancak yerindelik denetimi yapılamaz, idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemez.⁷⁵

Mahkeme'nin ilk pilot kararı olan Y.T. Başvurusunda pilot karar uygulamasının hukuki temeli olarak 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin gösterilme gerekçesi açıklanmıştır. Y.T. Başvurusunun ardından verilen diğer pilot kararlarda kopyalanarak tekrarlanan genel ilkeler şu şekilde ifade edilmiştir:

Kanun'un 50. maddesi uyarınca ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılmasını temin eden yollardan biri de İçtüzük'ün 75. maddesinde öngörülen pilot karar usulünün işletilmesidir. İhlalin yapısal bir sorundan kaynaklandığının tespiti ile bu sorunun başka başvurulara, bir diğer ifadeyle yeni ihlallere sebebiyet verdiğinin anlaşılması ve bu durumun yeni başvurulara sebebiyet vereceğinin öngörülmesi halinde sadece somut olay bakımından alınan ihlal kararı temel hak ve hürriyetlere yönelik gerçek bir koruma sağlamaktan uzak kalacaktır.⁷⁶

Mahkeme tarafından pilot karar usulüne yasal dayanak olarak, hükümde açıkça ifade edilmemiş olmasına rağmen 6216 sayılı Kanun 50. maddesinin gösterilmiş olması kamu hukuku ilkeleri açısından bir sorun teşkil etmediği açıktır.⁷⁷ Kamu hukukunda yetkisizliğin asıl, yetkinin ise istisnai olmasının yanında, hiçbir devlet organı kanundan almadığı bir yetkiyi kullanamamaktadır. AYM, İçtüzük'te açıkça düzenlenmiş olan pilot karar usulünü, yargılama usulüne ilişkin detaylara yer veren 6216 sayılı Kanun'da kendisine verilen “ihlal kararı verilmesi durumunda ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmetme” yetkisine dayandırarak somutlaştırmıştır.

B. ANAYASA MAHKEMESİ İÇTİHATLARINDA PİLOT KARAR USULÜ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Mahkeme'nin, İçtüzük m. 75'de düzenlenen pilot karar usulünü uygulayarak verdiği ilk karar, 2019 yılına rastlamaktadır. 30.05.2019 tarihinde etkili başvuru hakkına ilişkin yapısal bir sorun tespit edilerek pilot karar olarak sonuçlandırılan Y. T. Başvurusunu⁷⁸, 2021'de toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına ilişkin olan Hamit Yakut Başvurusu, 2022'de ifade ve basın özgürlüğü ile etkili başvuru hakkı ihlaline ilişkin Keskin Kalem Yayıncılık ve Ticaret A.Ş. ve Diğerleri Başvurusu, 2022'de makul sürede yargılanma ve etkili başvuru hakkına ilişkin Nevriye Kuruç Başvurusu ve yine 2022 tarihli ifade ve basın özgürlüğü ihlaline ilişkin Yenigün Haber Ajansı ve Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri Başvurusu izlemiştir.

AIHM İçtüzüğüne eklenerek 2011 yılında yürürlüğe giren pilot karar usulü örnek alınarak hazırlanan AYM İçtüzüğünde yer alan pilot karara ilişkin hükümlerin, AIHM İçtüzüğü

⁷⁵ Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, Kanun No.: 6116, Kabul Tarihi: 30.03.2011, RG Tarih/Sayı: 03.04.2011/ 27894.

⁷⁶ Hamit Yakut, B.No.: 2014/6548, 10/06/2021, §126; Keskin Kalem Yayıncılık ve Ticaret A.Ş. ve Diğerleri, B.No.: 2018/14884, 27.10.2021, §153; Nevriye Kuruç, B.No.: 2021/58970, 05.07.2022, §106; Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri, B.No.: 2016/5903, 10.03.2022, §116.

⁷⁷ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.: İsmail Köküsarı, “Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Kararlarında Pilot Karar Uygulaması”, *EBYÜHFD*, 23/3-4 (2019), s.212 vd.

⁷⁸ Anayasa Mahkemesi nezdinde ilk pilot karar olan Y.T. Başvurusu hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz.: Özbek, Kuşçu, “Anayasa Mahkemesinin 30.05.2019 Tarihli Pilot Kararı”, s.3-39.

ile karşılaştırıldığında oldukça genel nitelikte olduğu görülmektedir. AYM'nin, içtüzük hükümlerinin kapsamalarını belirlemek, genişletmek ve şekillendirmek noktasında içtihatlarıyla sürece yön verebileceğini ifade etmek gerekir. 2019 itibarıyla verilen beş farklı pilot karar incelendiğinde, ilk karar olan Y.T. Başvurusundan itibaren Mahkeme genel ilkeleri belirlemeye çalıştığı görülmektedir. Mahkeme tarafından belirlenen ve belli bir silsile halinde ifade edilen genel ilkeler bağlamında içtihatların değerlendirilmesi, AYM'nin pilot karar uygulamasını ortaya koymak için önem arz etmektedir.

1. Yapısal Sorunun Tespiti ve Kaynağının Ortaya Konulması

2019 yılında ilk pilot kararını veren AYM, bu zamana kadar pilot karar usulünü uygulayarak beş farklı karara imza atmıştır. Söz konusu kararlar incelendiğinde, Mahkeme'nin, öncelikle pilot karar usulünün uygulanmasının gerekçesini oluşturan, başka başvurulara da yol açan ya da başka başvurulara yol açma ihtimali öngörülen “yapısal problemi” tespit etmeye çalıştığı görülmektedir. Anayasa yargısı bağlamında yapısal sorun kavramını, yürürlükteki düzenlemelerden veya yerleşik uygulamalardan dolayı gerçekleşen ya da gerçekleşebilecek olan hak ihlalleri sonucunda çok sayıda bireysel başvuru yapılmasının kaynağı niteliğindeki durum olarak tarif etmek mümkündür.⁷⁹

İlk pilot karar olan 2019 tarihli Y.T. Başvurusunda, başvuran Y.T. kötü muameleye maruz kalma riski bulunan ülkeye sınır dışı edilme kararına karşı başvurulabilecek etkili bir iç hukuk yolu bulunmaması nedeniyle hak ihlaline maruz kaldığını iddia etmiştir. Pilot karar usulünün uygulandığı ilk karar olması sebebiyle Mahkeme, pilot karar usulünün uygulamasına ilişkin genel ilkeleri belirleme amacıyla hareket etmiştir. Bu doğrultuda Mahkeme'nin öncelikli olarak etkili başvuru hakkı ihlali olduğuna hükmetmiş ve bu ihlalin yapısal bir sorundan kaynaklandığına kanaat getirdiğini ifade ederek söz konusu yapısal sorunu ortaya koyduğu görülmektedir.⁸⁰

Söz konusu karara konu mevzuat değişikliği, 29.10.2016 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 676 sayılı KHK ile 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda gerçekleştirilmiştir. Bu değişiklik ile sınır dışı edilmelerine karar verilen kişiler için dava açma süresi boyunca ve dava açıldığı takdirde de yargılama süresince- değişiklikten önceki durumdan farklı olarak- sınır dışı edilme işleminin durmayacağı açıklanmıştır.⁸¹ 6458 sayılı Kanun'da

⁷⁹ Cem Ümit Beyoğlu, “Türk Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Kararlarında Tespit Edilen Yapısal Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12/2 (2022), s.761.

⁸⁰ Anayasa Mahkemesi, Basın Duyurusu: “Sınırdışı Edilme Kararına Karşı Başvurulabilecek Etkili Bir Yargı Yolu Bulunmaması Nedeniyle Etkili Başvuru Hakkının İhlal Edilmesi ve İhlalin Yapısal Bir Sorundan Kaynaklanması Nedeniyle Pilot Karar Usulünün Benimsenmesi”, 09.07.2019, BB 63/19, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/bireysel-basvuru-basin-duyurulari/sinir-disi-edilme-kararina-karsi-basvurulabilecek-etkili-bir-yargi-yolu-bulunmamasi-nedeniyle-etkili-basvuru-hakkinin-ihlal-edilmesi-ve-ihlalin-yapısal-sorundan-kaynaklanması-nedeniyle-pilot-karar-usulunun-benimsenmesi/> (erişim: 18/10/2023).

⁸¹ Aşağıda sayılan yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı alınır: a) 5237 sayılı Kanununun 59 uncu maddesi kapsamında sınır dışı edilmesi gerektiği değerlendirilenler, b) Terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar, c) Türkiye'ye giriş, vize ve ikamet izinleri için yapılan işlemlerde gerçek dışı bilgi ve sahte belge kullananlar, ç) Türkiye'de bulunduğu süre zarfında geçimini meşru olmayan yollardan sağlayanlar, d) Kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar, e) Vize veya vize muafiyeti süresini on günden fazla aşanlar veya vizesi iptal edilenler, f) İkamet izinleri

gerçekleştirilen değişikliğin ardından 08.04.2019 tarihi itibarıyla 1545 benzer başvuru yapıldığını ifade eden Mahkeme⁸², somut başvurunun söz konusu yapısal sorundan kaynaklanan ilk başvuru özelliği taşıması sebebiyle inceleyerek pilot karar vermiş, genel ilkeleri ortaya koymuştur:

...somut davada ortaya çıkan durum, idare mahkemesinin uygulamasından veya mevzuatı yanlış yorumlamasından değil 6458 sayılı Kanun'un 53. maddesinin (3) numaralı fıkrasında yapılan değişiklikten kaynaklanmaktadır. Bu değişikliğin Anayasanın 17. maddesinin birinci ve üçüncü fıkralarında güvence altına alınan yaşam hakkı ve kötü muamele yasağı, bu haklarla bağlantılı olarak 40. maddesinde güvence altına alınan etkili başvuru hakkı ile Anayasa Mahkemesinin bu konudaki yerleşik içtihatlarıyla uyumlu olmadığı anlaşılmaktadır.⁸³

Mahkeme, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilmeden önce ihlalin kaynağının ortaya konulmasına özen göstermektedir. Buna göre ihlal, idari eylem ve işlemlerden, yargısal işlemlerden veya yasama işlemlerinden kaynaklanabilir. İhlalin kaynağının belirlenmesi uygun giderim yolunun belirlenebilmesi bakımından da ayrıca önem taşımaktadır.⁸⁴

İhlal, idari makamların veya derece mahkemelerinin Anayasa'ya uygun yorum yapmalarına imkân vermeyecek açıklıktaki bir kanun hükmünü uygulamaları nedeniyle ortaya çıkmışsa ihlal kanunun uygulanmasından değil doğrudan kanundan kaynaklanmaktadır. Bu durumda söz konusu ihlalin bütün sonuçlarıyla giderilebildiğinden söz edilebilmesi ancak ihlale yol açan kanun hükmünün ortadan kaldırılması veya ilgili hükmün yeni ihlallere yol açılmayacak bir şekilde değiştirilmesi ile mümkün olur. Bunun yanında bazı hâllerde sadece ilgili kanun hükmünün kaldırılması ihlalin tüm sonuçlarının ortadan kaldırılması bakımından yeterli olmayabilir. Bu durumda ise bireysel başvuru kapsamında mağdurların ihlalden kaynaklanan maddi ve manevi zararlarını telafi edici birtakım tedbirlerin alınması da gerekebilir.⁸⁵

Mahkeme'nin ikinci pilot kararı, bir gösteri yürüyüşüne katılması nedeniyle terör örgütüne üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleme suçundan mahkum edilen başvuru toplanti ve gösteri yürüyüşü hakkının ihlaline ilişkin 2021'de verilen Hamit Yakut kararıdır.⁸⁶ Yerleşik içtihatlarına referansla⁸⁷ olayların başvuru tarafından yapılan hukuki tavsifi ile bağlı

---

iptal edilenler, g) İkamet izni bulunup da süresinin sona ermesinden itibaren kabul edilebilir gerekçesi olmadan ikamet izni süresini on günden fazla ihlal edenler, ğ) Çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler, h) Türkiye'ye yasal giriş veya Türkiye'den yasal çıkış hükümlerini ihlal edenler ya da bu hükümleri ihlale teşebbüs edenler, ı) Hakkında Türkiye'ye giriş yasağı bulunmasına rağmen Türkiye'ye geldiği tespit edilenler, i) Uluslararası koruma başvurusu reddedilen, uluslararası korumadan hariçte tutulan, başvurusu kabul edilemez olarak değerlendirilen, başvurusunu geri çeken, başvurusu geri çekilmiş sayılan, uluslararası koruma statüleri sona eren veya iptal edilenlerden haklarında verilen son karardan sonra bu Kanunun diğer hükümlerine göre Türkiye'de kalma hakkı bulunmayanlar, j) İkamet izni uzatma başvuruları reddedilenlerden, on gün içinde Türkiye'den çıkış yapmayanlar, k) (Ek: 3/10/2016-KHK-676/36 md.; Aynen kabul: 1/2/2018-7070/31 md.) Uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler.

⁸² Anayasa Mahkemesi, Basın Duyurusu: "Sınırdışı Edilme Kararına Karşı Başvurulabilecek Etkili Bir Yargı Yolu Bulunmaması Nedeniyle Etkili Başvuru Hakkının İhlal Edilmesi ve İhlalin Yapısal Bir Sorundan Kaynaklanması Nedeniyle Pilot Karar Usulünün Benimsenmesi".

⁸³ Y.T., §60; Y.T., §67.

⁸⁴ Y.T., §68.

⁸⁵ Hamit Yakut, B. No.: 2014/6548, 10.06.2021.

⁸⁶ Tahir Canan, B. No: 2012/969, 18/9/2013, § 16; Metin Birdal, B. No: 2014/15440, 22/5/2019, §44; Ferhat Üstündağ, B. No: 2014/15428, 17/7/2018, § 30

⁸⁷ Hamit Yakut, §63.

olmayıp olay ve olguların hukuki nitelendirmesini kendisinin takdir edeceğini ifade eden Mahkeme⁸⁸, incelenen başvuruda başvuruçunun 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) m. 220/6'da düzenlenen⁸⁹ terör örgütüne üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleme suçundan mahkumiyetinin kanunilik ölçütünü karşılamadığı gerekçesiyle toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.⁹⁰

Yukarıda gerekçeleri belirtildiği üzere ihlalin bizzat kanun hükmünün lafzına dayalı yapısal bir sorundan ve derece mahkemelerinin kanuna ilişkin geniş yorumundan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Öte yandan somut başvuru bağlamında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, ifade ve örgütlenme özgürlüğü gibi anayasal koruma altında bulunan temel hak ve özgürlükler ile bağlantılı olarak örgüt üyesi olmamakla birlikte örgüt adına suç işleme suçundan mahkumiyet kararı verilen pek çok dosyanın Anayasa Mahkemesi önünde bireysel başvuru konusu yapıldığı da bilinmektedir.⁹¹

Mahkeme'nin üçüncü pilot kararı, internet haber sitelerinde yayımlanan bir dizi habere erişimin engellenmesi kararı verilmesinin ifade ve basın özgürlükleri ile etkili başvuru hakkının ihlaline ilişkin olarak 2021 yılında verilen Keskin Kalem Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri Başvurusudur. Söz konusu bireysel başvuru dosyası altında konu yönünden hukuki irtibat nedeniyle dokuz bireysel başvuru birleştirilmiş, bu başvurularda sulh ceza hakimlikleri tarafından 5651 sayılı Kanun'un 9. maddesi uyarınca toplam 129 URL adresine erişimin engellendiği tespit edilmiştir.⁹² Sulh Ceza Hakimlikleri kararlarının hiç birinde internet yayını nedeniyle müşterinin şeref ve itibarına hukuka aykırı olarak yapıldığına karar verilen müdahalenin çelişmeli bir yargılama yapılmadan, gecikmeksizin ve süratle bertaraf edilmesi ihtiyacının ortaya konulmadığını ifade eden⁹³ Mahkeme, sonuç olarak değerlendirmesini belirtmiştir:

Sonuç olarak başvurunun bütün koşulları göz önünde tutulduğunda şikâyet edilen internete erişimin engellenmesi kararları ile Anayasa'nın 26. ve 28. maddelerinde koruma altında olan ifade ve basın özgürlüklerine yapılan müdahalenin daha ağır basan yeterli bir toplumsal ihtiyaç baskısına karşılık gelmediği sonucuna varılmıştır.

Başvuruya konu olan ve Kanun'un 9. maddesinde yer alan erişimin engellenmesi yolu kanun koyucu tarafından hukuk sistemindeki mevcut yargılama usullerinden farklı olarak tasarlanmıştır. Erişimin engellenmesi yolunun kendine özgü karakterinin de etkisiyle uygulamada, erişimin engellenmesi kararlarına karşı gidilen itiraz başvurusunun reddedilmesi ile karar kesinleşmekte, Kanun gerekçesinde erişimin engellenmesi yolu tedbir olarak tanımlanmış olmasına rağmen şikâyet konusu internet içeriklerine erişim belirsiz süreyle engellenmiş olmaktadır. Bu şekilde süresiz kısıtlamaların ifade ve basın özgürlükleri için büyük tehlikeler arz ettiği açıktır. Demokratik bir hukuk devletinde -güdülen amaç ne olursa olsun- sınırlamalar özgürlüğün kullanılmasını ölçsüz bir biçimde ortadan kaldıracak düzeyde

⁸⁸ "Örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen kişi, ayrıca örgüte üye olmak suçundan da cezalandırılır." Türk Ceza Kanunu, Kanun No.:5237, Kabul Tarihi: 26.09.2004, Yayımlandığı RG Tarih/Sayı: 2.10.2004/25611. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde açıklanacağı üzere ilgili hüküm (TCK m. 220/6) hükmü 2 Mart 2024 tarihinde kabul edilen "Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"un 10. maddesi ile "Örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen kişi, ayrıca iki yıl altı aydan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır." şeklinde değiştirilmiştir.

⁸⁹ Hamit Yakut, §130.

⁹⁰ Hamit Yakut, §131.

⁹¹ Keskin Kalem Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri, §112.

⁹² Keskin Kalem Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri, §112.

⁹³ Keskin Kalem Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri, §115.

olamaz. Dolayısıyla şekli yönden kesin hükmün bütün sonuçlarını doğuran ve süresiz etki gösteren bir kuralın keyfi ve orantısız müdahalelere karşı mutlaka koruyucu birtakım güvenceler içermesi gerekir.⁹⁴

Mahkemenin dördüncü pilot kararı makul sürede yargılanma hakkı ve bununla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkının ihlali niteliğinde olan Nevriye Kuruç Başvurusudur. Mahkeme, bu kararda yapısal bir sorun olarak makul sürede yargılanma hakkı⁹⁵ ve etkili başvuru hakkı ihlalinin tespit ederken, Türkiye aleyhine verilen AİHM kararlarına da referans vererek⁹⁶ gerekçesini güçlendirmiştir.

Makul sürede yargılanma hakkının sağlanmasının devletin sorumluluğunda olduğunu ifade eden Mahkeme, şu ifadelere yer verir:

Yargılama sürecinin uzamasında yetkili makamlara atfedilecek gecikmeler, yargılamanın süratle sonuçlandırılması hususunda gerekli özenin gösterilmemesinden kaynaklanabileceği gibi yapısal sorunlardan ve organizasyon eksikliğinden de ileri gelebilir. Anayasa'nın 36. ve 141. maddeleri devlete, hukuk sisteminin -yargılama makamlarının davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğü de dâhil olmak üzere- adil yargılanma hakkının güvencelerini yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi sorumluluğunu yüklemektedir. Devlet, yargılama sisteminde çözüm bekleyen uyuşmazlıkların ve davaların makul sürede sonuçlandırılması için gerekli tüm tedbirleri almakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, hukuk sisteminin adil yargılanma hakkının temel güvencelerini yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi sorumluluğunun bir görünümüdür.

Yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliklerinin yol açtığı gecikmeler nedeniyle yargılama sisteminde çözüm bekleyen uyuşmazlıkların uzun bir süre içinde artması ve birikmesi sonucu yargılamalarda makul sürenin aşılması Anayasa'nın 36. maddesinin ihlaline yol açmaktadır. Anayasa'nın 36. maddesi gereğince, yargılama sisteminin mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğünü yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi zorunludur. Hukuk sisteminde var olan yapısal ve organizasyona ilişkin eksikliklerin yargılama faaliyetinin makul sürede sonuçlandırılmamasını izah edemeyeceği açıktır.

Bu kapsamda Anayasa'nın 36. maddesinde koruma altına alınan makul sürede yargılanma hakkının korunmasının sağlanabilmesi, kamu makamlarının kişilerin bu haklarını ihlal etmelerinin önüne geçilebilmesi için makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddialarına yönelik başvuruda bulunulabilecek etkili hukuk yollarının bulunması gerektiği açıktır. Bu yolun şikâyet konusu yargılamanın veya davanın uzun sürmesi nedeniyle ortaya çıkacak zararları giderecek çözümler sunabilmesi gerekir.⁹⁷

Mahkeme'nin son pilot kararı olan 2022 tarihli Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri Başvurusu, bazı ulusal gazetelerde yayımlanan haberler ve köşe yazıları nedeniyle Basın İlan Kurumu (BİK) tarafından resmi ilan ve reklamların kesilmesine karar verilmesi dolayısıyla ifade ve basın özgürlüğü ihlaline ilişkindir. Mahkeme, somut olaya konu başvurularda BİK tarafından çatışan haklar arasında bir dengeleme yapılarak adil bir dengenin gözetilmediğini ifade eder. Bununla beraber BİK kararlarına itirazları inceleyen Asliye Hukuk hakimliklerinin gerekçeli kararlarında kimi zaman BİK'in değerlendirmelerinin doğrudan esas

⁹⁴ Keskin Kalem Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri, §119, 121.

⁹⁵ “Anayasa Mahkemesinin benzer başvurularda verdiği kararlar dikkate alındığında başvuru tarafından 10/12/2014 tarihinde açılan işçi alacağı davasının devam ettiği, somut olaydaki 7 yılı aşkın yargılama süresinin makul olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.” Nevriye Kuruç, §51.

⁹⁶ Daneshpayeh/Türkiye, B.No.: 21086/04, 16/07/2009; Ümmühan Kaplan/Türkiye. Anayasa Mahkemesi, pilot karar usulüyle verilen Ümmühan Kaplan kararını değerlendirirken AİHM'in makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin yıllardan beri devam ettiğine vurgu yaparak Türk hukuk sisteminde yapısal ve sistemik bir sorun teşkil ettiği ifadesine yer vermiştir. Nevriye Kuruç, §32.

⁹⁷ Nevriye Kuruç, §68-70.

alındığı ancak bu değerlendirmenin dengeleme kriterlerini karşılayıp karşılamadığının denetlenmediği, çoğunlukla BİK kararlarının usul ve yasaya uygun olduğunun belirtilmesiyle yetinilerek daha ileri bir değerlendirme yapılmadığı tespit edilmiştir.⁹⁸ Bu durumun sadece somut olaya özgü olmayıp, sistematik bir problemi ifade ettiğini belirtmiş ve bu sorunun kaynağını ise Mahkeme şu şekilde dile getirmiştir:

Bu bağlamda Anayasa Mahkemesinin önündeki mevcut başvurulara bakıldığında birbirini tekrarlayan bu tür kararların sistemik bir soruna işaret ettiği değerlendirilmiştir. Sistemik sorun derece mahkemelerinin Anayasa'ya uygun yorum yapmalarına imkan vermeyecek açıklıktaki bir kanun hükmünü uygulamalarının yanı sıra bu uygulama doğrultusunda gerçekleştirilen müdahalenin zorunlu bir toplumsal ihtiyaçtan kaynaklandığının da gösterilmemesi ile ilgilidir. Diğer bir anlatımla başvuruların basın özgürlüğüne yönelik müdahalede kullanılan araç kanuni güvenceden yoksun olduğu gibi bu aracın kullanılmasının nedenleri de ilgili ve yeterli gerekçelerle ortaya konulamamıştır. Bunun yanı sıra ilgili ve yeterli gerekçe olmadan cezalandırma konusu olan bu tür kararların caydırıcı etki göstermesi nedeniyle ifade ve basın özgürlüklerine yapılan müdahale orantılı olarak da nitelendirilemez...

... Anayasa Mahkemesine BİK tarafından sunulan bilgi ve belgelere göre BİK'in 2018 yılı istatistiklerinde gazetelerin basın ahlak esaslarını ihlal ettiği gerekçesiyle 39 gün, 2019 yılı istatistiklerinde 143 gün, 2020 yılı istatistiklerinde 572 gün resmi ilan ve reklam kesme cezası verildiği görülmüştür. Bu doğrultuda verilen cezalara bakıldığında Kuruma verilen yetkinin basının etik değerlerini düzenleme amacından öteye giderek artık kimi basın mensupları açısından caydırıcı etki yaratabilecek bir cezalandırma aracına dönüştüğü ve bu durumun sistematik bir soruna neden olduğu gözlemlenmiştir.⁹⁹

... gerekçeleri belirtildiği üzere ihlal, bizzat kanun hükmünün lafzına dayalı yapısal bir sorundan ve derece mahkemelerinin bu doğrultudaki uygulamalarından kaynaklanmaktadır.¹⁰⁰

2. Uygun Giderim Yolunun Belirlenmesi ve Bekleyen Başvurulara İlişkin Karar Verilmesi

Gündemin öncelikli işleri arasında sayılarak görüşülmeye başlanan pilot karar dosyasında Mahkeme tarafından tespit edilen yapısal sorunun tespit edilmesinin ardından, söz konusu yapısal sorunun çözümü için alınması gereken tedbirlerin belirtilmesi gerekmektedir.¹⁰¹ Mahkeme pilot kararlarla birlikte, bu karara konu olan yapısal soruna ilişkin benzer başvuruların incelenmesini erteleyebilecek, gerek gördüğünde ise ertelediği başvuruları gündeme alarak karara bağlayabilecektir.¹⁰²

AYM, İçtüzük hükümlerine uygun olarak, pilot karar prosedürünü ilk defa uyguladığı Y.T. Kararında, pilot karar usulünün başlatılması halinde yapısal sorunun tespiti ve bunun çözüm önerilerinin ortaya konulması gerektiğini ifade eder.¹⁰³ Nitekim pilot kararının benimsenmesindeki en önemli amaç, benzer başvuruların tamamının ihlalle sonuçlanması yerine, yapısal sorunun idari mercilerce çözüme kavuşturulması ile bu suretle ihlalin kaynağının ortadan kaldırılmasıdır.¹⁰⁴

⁹⁸ Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri, §103.

⁹⁹ Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri, §106, 109.

¹⁰⁰ Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri, §121.

¹⁰¹ AYM İçtüzüğü, m. 75/4.

¹⁰² AYM İçtüzüğü, m. 75/5.

¹⁰³ Y.T., §70.

¹⁰⁴ Y.T., §71.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu m. 53/3’te gerçekleştirilen değişiklik sebebiyle sınır dışı edilme kararına karşı başvurulabilecek etkili bir yargı yolu bulunmaması sebebiyle pilot karar prosedürünün uygulandığı Y.T Başvurusunda Mahkeme, ilgili kanun hükmünün yürürlükte olması sebebiyle var olan yapısal probleme ilişkin çözümünü ortaya koyarken şu ifadeleri kullanmıştır:

İlgili kanun hükmü yürürlükte olduğuna göre idare mahkemeleri tarafından yeniden yargılama yapılması yoluyla ihlalin giderimi mümkün olmayacaktır. Dahası Anayasa Mahkemesi tarafından mevcut başvuru ve diğer derdest başvurular bakımından ihlal kararı verilerek sınır dışı etme kararları ortadan kaldırılabilir bu durum benzer başvuruların yapılmasını önlemeyeceği gibi benzer durumda olan kişilerin Anayasa’ya aykırı olarak sınır dışı edilmesini de engellemeyecektir. Dolayısıyla ihlalin ve sonuçlarının giderilebilmesi, benzer nitelikteki diğer başvuruların idari mercilerce bu yolla çözülmesi ve benzeri yeni ihlallerin önüne geçilebilmesi için ihlale yol açan kanun hükmünün gözden geçirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Yasama organı tarafından 6458 sayılı Kanun’un 53. maddesinin (3) numaralı fıkrasının değişiklikten önceki hâle getirilmesi ya da hakkında sınır dışı etme kararı alınan kişilerin bu karara karşı dava açma süresi içinde ve dava açılması hâlinde yargılama boyunca kendiliğinden ülkede kalmalarını sağlayacak başka bir düzenleme yapılması bu konudaki yapısal sorunu ortadan kaldıracak ve benzer nitelikte yeni başvurular yapılmasını engelleyecektir. Bu nedenle kararın bir örneğinin yasama organına bildirilmesi gerekir.¹⁰⁵

Bu çerçevede Mahkeme, 29.10.2016 tarihinden 8.4.2019 tarihine kadar yapılmış 1545 başvuru ile bu tarihten sonra gelmeye devam edecek aynı mahiyetteki yeni başvuruların İktüzük m. 75/5 uyarınca bir yıl süreyle incelenmesinin ertelenmesine ve ilgililerin bu hususta bilgilendirilmesine karar vermiştir.¹⁰⁶

Bununla birlikte Mahkeme, yasama organı tarafından yapılacak düzenlemenin yeni başvuruları engelleyecek olsa da bekleyen ve sayısı giderek artan şimdilik 1545 başvurunun çözümü için yeterli olmayacağını ifade etmiştir. Bu konuda mevcut başvurulara çözüm sağlayan geçici bir hüküm getirilmesi veya idare tarafından daha önce alınan sınır dışı etme kararlarının kaldırılması/geri alınması/yeniden değerlendirilmesi ya da başkaca bir çözüm bulunması gerekliliği sonucunda kararın bir örneğinin ve mevcut başvurular listesinin bilgi ve takdiri için Adalet Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne gönderilmesine karar verilmiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Y.T., §§75-76. Üye M. Emin Kuz, söz konusu yapısal sorunun çözümü için 6458 sayılı Kanun’un 53. maddesinin (3) numaralı fıkrasında değişiklik yapılmasına ilişkin çağrı yapılması hususunda ek gerekçe belirtmiştir: “Bu sebeplerle, söz konusu yapısal sorunun çözümü için 6458 sayılı Kanunun 53. maddesinin (3) numaralı fıkrasında değişiklik yapılması hususunda yasama organına yapılan çağrının, 676 sayılı KHK ile yapılan değişiklik öncesinde yürürlükte olan düzenlemeye dönülmesi, yani anılan fıkranın “değişiklikten önceki hâle getirilmesi ya da hakkında sınır dışı etme kararı alınan kişilerin bu karara karşı dava açma süresi içinde ve dava açılması hâlinde yargılama boyunca kendiliğinden ülkede kalmalarını sağlayacak başka bir düzenleme yapılması” (§ 76) tamamen yasama organının takdir yetkisi içinde bulunmakla beraber, mutlak olarak böyle bir düzenleme yapılması yönünde çağrı şeklinde anlaşılabilmesi gerektiğinin ve yapılacak düzenlemeyle anılan kişiler bakımından farklı bir düzenleme getirilirken sözü edilenlerin etkili başvuru hakkının korunmasını sağlayacak başka hükümler de getirilebileceğinin açıklığa kavuşturulmasında yarar bulunmaktadır.”

¹⁰⁶ Y.T., §78.

¹⁰⁷ Y.T., §77.

Mahkeme verdiği pilot kararında yalnızca yapısal sorunun çözümü için hareket etmemiş, somut başvuru açısından yapısal sorunun çözümü için ileri aşamada alınacak önlemlerin başvurucaunun ihlalden kaynaklanan mağduriyetini bütünüyle gidermediğini ifade ederek, somut başvuru açısından yeniden yargılama yapılması kararı vermiştir.¹⁰⁸

Diğer bir pilot karar olan Hamit Yakut Başvurusunda Mahkeme, yapısal problemin kanun hükmünden kaynaklandığını ifade etmiştir. Karara konu olan hüküm TCK m. 220/6'da yer alan "Örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen kişi, ayrıca örgüte üye olmak suçundan da cezalandırılır" hükmü olarak belirtilir. Kanun hükmünün lafzına ve derece mahkemelerinin kanununa ilişkin geniş yorumundan kaynaklanan yapısal sorun, daha önceleri pek çok defa toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, ifade ve örgütlenme özgürlüğü gibi anayasal koruma altında bulunan temel hak ve özgürlükler ile bağlantılı olarak örgüt üyesi olmamakla birlikte örgüt adına suç işleme suçundan mahkumiyet kararı verilen başvurularla AYM önüne taşınmıştır.¹⁰⁹ Bu bağlamda Mahkeme, yapısal sorunun çözümü için kanun hükmünün gözden geçirilebilmesinin sağlanması amacıyla yasama organına bildirim kararı vermiştir:

İlgili kanun hükmü yürürlükte olduğuna göre derece mahkemeleri tarafından yeniden yargılama yapılması yoluyla ihlalin giderimi mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla ihlalin ve sonuçlarının giderilebilmesi ve benzeri yeni ihlallerin önüne geçilebilmesi için ihlale yol açan kanun hükmünün gözden geçirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bu nedenle kararın bir örneğinin yasama organına bildirilmesi gerekir.¹¹⁰

Öte yandan karar tarihine kadar aynı mahiyette yapılan başvurular ile bu tarihten sonra gelmeye devam edecek yeni başvuruların incelenmesi İçtüzük m. 75/5 uyarınca kararın Resmi Gazete'de yayımlanmasından itibaren bir yıl süreyle ertelenmesine ve ilgililerin resmi internet sitesinde ilan yoluyla bildirilmesine karar verilmiştir.¹¹¹

Somut başvuruda ihlalin tespit edilmesinin başvurucaunun uğradığı zararların giderilmesi bakımından yetersiz kalacağını ifade eden Mahkeme, bu itibarla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlali nedeniyle yalnızca ihlal tespitiyle giderilemeyecek olan manevi zararlar karşılığında manevi tazminat ödenmesine karar verilmiştir.¹¹²

Keskin Kalem Yayıncılık ve Diğerleri Başvurusunda ise yapısal sorun 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun¹¹³'ün 9. maddesi uyarınca gerekçelendirilmeksizin verilen¹¹⁴ erişimin engellenmesi kararları ve tedbir niteliğinde olan erişimin engellenmesi kararlarına karşı itiraz yolunun etkili bir şekilde yürütülememesi nedeniyle belirsiz süreli erişimin

¹⁰⁸ Y.T., §80.

¹⁰⁹ Hamit Yakut, §131.

¹¹⁰ Hamit Yakut, §132.

¹¹¹ Hamit Yakut, §134.

¹¹² Hamit Yakut, §135.

¹¹³ İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun, Kanun No.: 5651, Kabul Tarihi:04/05/2007, Yayımlandığı RG Tarih/Sayı: 23/05/2007/26530.

¹¹⁴ Keskin Kalem Yayıncılık ve Diğerleri, §115.

engellenmesi olarak ifade edilmiştir. Erişimin engellenmesi kararlarının demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olarak verilmemesi, acil bir toplumsal ihtiyacı karşılaması ve haklar arası adil dengenin sağlanmasına dikkat edilmemesi sebebiyle yapısal bir sorun olarak nitelendirilen 5651 sayılı Kanun'un 9. maddesinin yasama organınca gözden geçirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır:

... söz konusu ihlalin bütün sonuçlarıyla giderilebildiğinden söz edilebilmesi ancak ihlale yol açan kanun hükmünün ortadan kaldırılması veya ilgili hükmün yeni ihlallere yol açılmayacak bir şekilde değiştirilmesi ile mümkün olur. Bunun yanında bazı hallerde sadece ilgili kanun hükmünün kaldırılması ihlalin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeterli olmayabilir. Bu durumda ise bireysel başvuru kapsamında mağdurların ihlalden kaynaklı maddi ve manevi zararlarını telafi edici birtakım tedbirlerin alınması da gerekebilir.

Anayasa Mahkemesi tarafından mevcut başvuru ve diğer derdest başvurular bakımından önceki kararlarında ortaya konulan ilkeler çerçevesinde yeni ihlal kararları verilerek internet içeriklerine erişimin engellenmesi kararlarının ortadan kaldırılması istense bile bu durum benzer başvuruların yapılmasını önlemeyeceği gibi derece mahkemelerince benzer nitelikteki internet içeriklerine erişimin engellenmesini de önlemeyecektir. Dolayısıyla ihlalin ve sonuçlarının giderilebilmesi ve benzeri yeni ihlallerin önüne geçilebilmesi için ihlale yol açan kanun hükmünün gözden geçirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle kararın bir örneğinin yasama organına bildirilmesi gerekir.¹¹⁵

Bununla beraber karar tarihine kadar gelen ve bundan sonra gelmeye devam edecek olan aynı mahiyetteki başvuruların İçtüzük m. 75/5 gereğince bir yıl süreyle ertelenmesine¹¹⁶, somut başvuruda ifade ve basın özgürlüklerinin ihlalinin sonuçlarının ortadan kaldırılması için yenisinden yargılama yapılmasına karar verilmiştir.¹¹⁷

Makul sürede yargılanma hakkıyla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkının ihlali kararı verilen Nevriye Kuruç Başvurusunda Mahkeme, ikincilliğini¹¹⁸, esas olanın etkili iç hukuk yollarında uyuşmazlıkların çözülmesi gerektiğini ifade ederek başlamıştır:

Anayasa Mahkemesince yapısal sorun bulunduğunu belirttiği kararlardan sonra diğer devlet organlarının mevcut olan hukuk yollarının etkinliğini tekrar gözden geçirmesi ve aynı soruna ilişkin olayların tekrar Anayasa Mahkemesi önüne taşınmasını önlemek için etkili iç hukuk mekanizmaları kurması beklenir. Daha önce ifade edilen başvuru ve ihlal sayılarına bakıldığında ve özellikle de makul sürede yargılanma hakkına ilişkin yapılan başvurular dikkate alındığında sistemin bu şekilde devam etmesi anayasa koyucunun bireysel başvuruyu oluştururken öngördüğü amaç ve hedeflerle bağdaşmayacaktır. Hâlbuki Anayasa'nın 148. maddesinin gerekçesinde 'Türkiye'de de iyi işleyen bir bireysel başvuru sisteminin kurulması, haklar ve hukukun üstünlüğü temelindeki standartları yükseltecektir' şeklinde bir ifadeyle anayasa koyucu, iyi işleyen bir bireysel başvuru sisteminin kurulmasına verdiği önemi özellikle vurgulamıştır.¹¹⁹

Mahkeme, bireysel başvurunun ikincilliği ve hukuk sisteminde düzenlenen başvuru yollarının tüketilmesinden sonra başvurulabilecek bir anayasal başvuru yolu olması da dikkate alınarak yargılamaların uzun sürmesinden kaynaklı ihlaller nedeniyle ortaya çıkan ve yapısal

¹¹⁵ Keskin Kalem Yayıncılık ve Diğerleri, §159, 160.

¹¹⁶ Keskin Kalem Yayıncılık ve Diğerleri, §160.

¹¹⁷ Keskin Kalem Yayıncılık ve Diğerleri, §161.

¹¹⁸ Nevriye Kuruç, §85.

¹¹⁹ Nevriye Kuruç, §93.

sorun teşkil eden durumun telafi edilebilmesi için kanuni bir düzenleme ile bu konuda başvurulabilecek bir mercinin oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir.¹²⁰

AYM, Nevriye Kuruç kararında zaman zaman pilot karar uygulamasına yöneltilen bir eleştiri konusu olarak kuvvetler ayrılığı hususuna da değinmiştir. Mahkeme'nin pilot karar ile uygun giderim yolu olarak yetkili mercilere -bu zamana kadar verilen pilot kararlar dikkate alındığında- uygulamada yasama organına gerekli tedbirlerin alınması için bildirimde bulunulması, literatürde kuvvetler ayrılığı eleştirilerine konu olmuştur.¹²¹ Mahkeme, Anayasa'nın Başlangıç bölümüne atıfla bu eleştirilere cevap vermiştir:

Anayasa'nın Başlangıç bölümünde, kuvvetler ayrımının devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmediği ancak belli yetki ve görevlerin kullanılmasından ibaret olduğu, erkler arasında medeni bir iş bölümü ve işbirliği ilişkisinin bulunduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi, Anayasa ile verilen yetki ve görevlerini yerine getirerek makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla ilgili başvuru yapılabilecek etkili bir yolun ihdas edilmesi gerektiği tespitini yapmıştır. Dolayısıyla kararın bir örneğinin Anayasa ve Sözleşme'nin ortak koruma alanında yer alan bir temel hak ve hürriyetin ihlaline yol açtığı tespit edilen söz konusu yapısal sorunun çözümü için Türkiye Büyük Millet Meclisine de bildirilmesi gerekir.¹²²

Tüm bunların yanında bekleyen ve aynı mahiyette olan gelecek başvurular dört ay süreyle ertelenmiş, somut başvuruda başvuruçunun mağduriyetini gidermek amacıyla tazminata hükmedilmiştir.¹²³

Mahkeme'nin son pilot kararı olan Yeni Gün Haber Ajansı Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri Başvurusunda, BİK'in 195 sayılı Kanun¹²⁴ m. 49 uyarınca "basın ahlak esaslarına aykırı hareket eden gazetelere şikayete bağlı olarak veya resen inceleme yaparak resmi ilan ve reklamların kesilmesi yoluyla" uyguladığı yaptırımların ifade ve basın özgürlüğü ihlali teşkil ettiğine ilişkindir. Hangi fiillerin ne şekilde cezalandırılacağına tamamen BİK'in yetkisine bırakıldığı ve BİK tarafından verilen kararların yargısal denetiminin ilgili hükme göre "evrak üzerinden" yapılacağına belirtilmesi ile birlikte itiraz sonucu verilen kararların kesin olması ihlali oluşturan yapısal sorunlar arasında sayılabilecektir. Yapısal bir sorunun varlığına işaret eden aynı yöndeki kararların doğrudan kanun hükmünden kaynaklandığı dikkate alındığında benzer ihlallerin önüne geçilmesi için mevcut sistemin yeniden ele alınması gerektiğini ifade eden Mahkeme, diğer pilot kararlarından daha farklı olarak- yasama tarafından yapılacak düzenlemenin asgari niteliklerine ilişkin detaylı öneriler sunmuştur:

Hiç şüphesiz basın özgürlüğü alanında benimsenecek devlet politikasının önemli bir parçası olan kanuni düzenlemeleri yapmak yasama organının takdirindedir. BİK'in 195 sayılı Kanun'un 49. maddesi

¹²⁰ Nevriye Kuruç, §112.

¹²¹ Ersan Şen, "İHAM'dan Sonra Anayasa Mahkemesi'nin TCK m. 220/6 ile İlgili İhlal Kararı" (2021), <https://sen.av.tr/tr/makale/ihamdan-sonra-anayasa-mahkemesinin-tck-m2206-ile-ilgili-ihlal-karari> (Erişim Tarihi: 31/02/2024); Abdil Cihangir, "Pilot Karar Uygulamasına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Çevresinde Genel Bir Bakış", *İnsan Hakları Dergisi*, 10 (2022), s.41; Servet Alyanak, Burcu Bozkurt Cengiz, "Anayasa Mahkemesinin Pilot Karar Uygulaması ve Kararların Yasama Organına Bildirilmesi", *Yasama Dergisi*, 48 (2023), s.117-153.

¹²² Nevriye Kuruç, §113

¹²³ Nevriye Kuruç, §114-115.

¹²⁴ Basın İlan Kurumu Teşkiline Dair Kanun, Kanun No.:195, Kabul Tarihi: 2.1.1961, Yayımlandığı RG Tarih/Sayı: 9.1.1961/10702.

kapsamında basın özgürlüğüne yönelik müdahalelerinin Anayasa'nın 13. maddesi uyarınca demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olması ve Anayasa'nın 26. maddesinin ihlaline yol açmaması için - yukarıda yapılan değerlendirmeler çerçevesinde- yapılacak yeni kanuni düzenlemelerde aşağıda zikredilen asgari standartların/önerilerin dikkate alınmasında yarar olduğu kanaatine varılmıştır:

“i. Kanun'un 49. maddesindeki resmî ilan ve reklam kesme cezalarına ilişkin koşulların çerçevesi çizilmeli, belirli bir açıklık ve kesinlikte olan ifadelerle kanun maddesi şekli ve maddi yönden yeniden düzenlenmelidir,

ii. Kanun'un 49. maddesindeki resmî ilan ve reklam kesme usulünün kapsamı belirlenirken yukarıdaki paragraflarda belirlenen dengeleme kriterleri de göz önüne alınarak (bkz. §102) ilgili kuralların olabildiğince dar bir uygulama alanına izin verecek şekilde tasarlanması ve kullanımının acil bir toplumsal ihtiyacın gerekli kıldığı durumlara özgülenmiş olması gerektiği dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda hangi davranış veya olgulara hangi hukuksal sonuçların bağlanacağı ve bu bağlamda kamusal makamlar için nasıl bir müdahale yetkisi doğacağı belirli bir kesinlik ölçüsünde ortaya konmalıdır. Bu çerçevede 49. maddenin basının etik niteliklerini artırmaya yönelik sunduğu korumanın sınırları netleştirilmeli ve hangi eylemlerin bu nitelikleri ihlal edeceği konusunda bir ölçüt/eşik değer belirlenmesi gibi kriterler oluşturulmalıdır,

iii. Kanun'un 49. maddesindeki resmî ilan ve reklam kesme cezalarına itiraz yolu düzenlenirken derece mahkemelerinin bu davalara hangi sıfatla bakacakları-uygulamada çoğunlukla hakem sıfatıyla baktıkları görüldüğünden- ve bu kapsamda da uygulayacakları yargılama usulünün kapsamı net bir şekilde yeniden düzenlenmelidir.¹²⁵

Bu bağlamda Mahkeme, derece mahkemelerinin 195 sayılı Kanun'un 49. maddesi kapsamında verdikleri, yapısal bir sorunun varlığına işaret eden aynı yöndeki kararlarının doğrudan kanun hükmünden kaynaklandığı dikkate alındığında Kanun'un 49. maddesine dayanılarak yapılan sınırlandırmaların Anayasa'nın 13. maddesinde belirtilen demokratik toplum düzeninin gerekleri ile ölçülülük ilkesine uygun olması ve Anayasa'nın 26. maddesinin ihlaline yol açmaması için madde metninin yeniden düzenlenmesinde yukarıda belirtilen hususların gözetilmesi gerektiği kanaatini bildirmiştir.¹²⁶ Bununla birlikte derdest başvuruları bir yıl süreyle ertelemiş, somut başvuru açısından ise yargılamanın yenilenmesine karar vermiştir.¹²⁷

C. PİLOT KARARLAR KARŞISINDA KAMU OTORİTELERİNİN REFLEKSİ

Anayasa Mahkemesi tarafından verilen pilot kararların etkililiğinin sağlanması için yapısal sorunun giderimi konusunda sunduğu önerilerin ilgili kamu otoriteleri tarafından dikkate alınması gerekir. Aksi halde verilen kararların hukuk sistemi içerisinde bir önemi olduğundan bahsetmek mümkün olmayacağı gibi, bu durum ilerleyen aşamalarda Anayasa Mahkemesinin “etkili bir iç hukuk yolu” olarak nitelendirilmesini de güçlendirecektir.

Bu doğrultuda Mahkeme'nin söz konusu pilot kararlarda, yapısal veya sistemik problemlerin, işlevsel bozuklukların uygun giderim yollarına ilişkin “yasama organı”nı haberdar ettiği, yapısal sorunları çözmek için gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini bildirdiği

¹²⁵ Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri, §110.

¹²⁶ Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri, §124.

¹²⁷ Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri, §126-127.

görülmektedir.¹²⁸ Bununla birlikte Mahkeme'nin verdiği beş pilot kararın dördünde yasama organına söz konusu yapısal sorunun giderimi konusunda detaylı önerilerde bulunmaktan kaçındığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte Mahkeme pilot karar usulüyle neticelendirdiği son karar Yeni Gün Haber Ajansı Başvurusunda benimsenecek devlet politikasının önemli bir parçası olan kanuni düzenlemeleri yapmanın hiç şüphesiz yasama organının takdirinde olduğunu belirtmiş, yapılacak yeni kanuni düzenlemelerde kararda belirtilen asgari standartların/önerilerin dikkate alınmasında yarar olduğu kanaatini ifade etmiştir.¹²⁹

Mahkeme ilk pilot kararı olan Y.T. Başvurusunda 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu m. 53/3'te gerçekleştirilen değişiklik sebebiyle sınır dışı edilme kararına karşı başvurulabilecek etkili bir yargı yolu bulunmaması dolayısıyla oluşan yapısal problemin çözümü için TBMM'ye çağrıda bulunmuştur. Bu bildirimden ardından TBMM söz konusu problemi sonlandırmak amacıyla mevzuat değişikliği gerçekleştirmiştir:

Mahkemenin ilk pilot kararı olan Y.T. Başvurusunda yapısal soruna sebep olan husus 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda 676 sayılı KHK ile yapılan değişikliktir. 676 s. KHK ile sınır dışı etme kararını düzenleyen 53. madde hükmüne "... dava açma süresi içinde veya yargı yoluna başvurulması halinde '54üncü maddenin birinci fıkrasının (b), (d) ve (k) bentleri ile ikinci fıkrası kapsamındaki hariç' ibaresi eklenmiştir. Y.T. kararı ile pilot karar usulünü uygulayarak bu hükmün yapısal bir soruna neden olduğuna karar veren Mahkeme, bu sorunun düzeltilmesi için yasama organına kararı bildirmiştir. Bunun üzerine 6.12.2019 tarihli ve 7196 sayılı Kanun'un 75. maddesiyle, fıkra da yer alan "54üncü maddenin birinci fıkrasının (b), (d) ve (k) bentleri ile ikinci fıkrası kapsamındaki hariç" ibaresi çıkartılmıştır.¹³⁰

¹²⁸ Yapısal problemlerle ilgili sorunların giderilmesi için yasama organına durumun bildirilmesine ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi'nin benimsediği tek usul pilot karar usulü değildir. İlk pilot karar olan Y.T. Kararını izleyen süreçte Mahkeme, yalnızca pilot karar usulüne başvurulmuş durumlarda değil, genel olarak temel haklara ilişkin ihlalin doğrudan kanundan kaynaklandığı tespit edilen durumlarda ilgili kanun hükmüne ilişkin düzenlemelerin yapılması gerekliliğini TBMM'ye bildirmeye devam etmiştir. "Çağrı kararları" olarak adlandırılan bu kararlarda genel itibarıyla ihlale konu kanun hükümlerinin varlığını olduğu şekliyle sürdürdüğü müddetçe ihlallere yol açmaya devam edeceği ve TBMM dışında bir aktörün bu ihlalleri giderme ihtimalinin bulunmadığı yönünde tespitler yapılarak, hüküm fıkrasında açıkça ve ayrıca durumun yasama organına bildirilmesine karar verilmiştir. Güncel sayıları itibarıyla 16'yı bulan çağrı kararları, AİHM jargonu ile ifade edilecek olursa "yarı pilot kararlar (quasi/semi pilot judgment)"a benzetilebilecektir. Özcan Altay, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Yeni Dönem: İhlallerin Kaldırılmasına Yönelik Olarak TBMM'ye Çağrı Kararları", *İnsan Haklarının Korunmasında Yasama Organının Rolü Bildiriler Kitabı*, Ankara: TİHEK, 2023, s.28-55. Anayasa Mahkemesi, yapısal sorunun çözümü için kararı yasama organına göndererek "doğrudan çağrı kararı" verebileceği gibi kararın bütününden yapısal sorunun varlığının ve yasama organının düzenleme yapması gerekliliğinin anlaşıldığı "dolaylı çağrı" kararları da verebilir. İsmail Demirci, "Bireysel Başvuruda Anayasal ve Kişisel Önem Kriteri ve Anayasa Mahkemesinin İş Yükü Sorunu Bağlamında İncelenmesi", *Anayasa Yargısı Dergisi*, 39/2 (2022), s.380; Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.: Ece Göztepe, "Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası: Anayasa Mahkemesi'nin Doğrudan ve Dolaylı 'Çağrı Kararları' Üzerine Bir İnceleme", *Anayasa Yargısı Dergisi*, 38/1 (2021), s.56-57; Ceren Yıldız, "Anayasa Mahkemesi kararları ışığında Hak İhlalinin Kanundan Kaynaklanması Sorunu ve Bu Soruna İlişkin Çözüm Önerileri", *GSÜHFD*, 1 (2021), s.367-415.

¹²⁹ Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri, §110.

¹³⁰ "4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 53 üncü maddesinin üçüncü fıkrasına "hâlinde" ibaresinden sonra gelmek üzere "54 üncü maddenin birinci fıkrasının (b), (d) ve (k) bentleri ile ikinci fıkrası kapsamındaki hariç," ibaresi eklenmiştir." Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Karar Sayısı: KHK/676, m. 35, Yayımlandığı RG Tarih/Sayı: 29.10.2018/29872; Hükmün son hali şu şekildedir: "Yabancı veya yasal temsilcisi ya da avukatı, sınır dışı etme kararına karşı, kararın tebliğinden itibaren yedi gün içinde idare mahkemesine başvurabilir. Mahkemeye başvuran kişi, sınır dışı etme kararını veren makama da başvurusunu bildirir. Mahkemeye yapılan başvurular on

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu m.53'de, 7196 sayılı Kanun'un 75. maddesiyle gerçekleştirilen değişiklik ve ilgili madde metnin gerekçesi, pilot karar karşısında yasama organının tutumunu göstermesi açısından önemlidir. Kanun Teklifinin genel gerekçesinde "6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra ortaya çıkan gelişmeler ve uygulamada yaşanan sorunların ortadan kaldırılması" vurgusu yapılmıştır.¹³¹ İlgili 75. maddenin gerekçesi şu şekildedir:

Madde ile, Anayasa Mahkemesinin 30/5/2019 tarihli ve 2016/22418 sayılı Kararı doğrultusunda sınır dışı etme işleminin iptali için dava açılması halinde sınır dışı işleminin dava sonuçlanıncaya kadar kendiliğinden durması amaçlanmaktadır. Bu sayede yabancıların adalete erişim haklarını etkili bir şekilde kullanmaları sağlanmış olacaktır.¹³²

Keskin Kalem Yayıncılık ve Ticaret A.Ş. Başvurusunda yapısal problemi teşkil eden 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun'un 9. maddesi uyarınca "şikayet konusu içeriklerin talep edenin şeref ve saygınlığını zedelemiş olduğu, talep edeni küçük düşürecek nitelikte sözlerle açıkça kişilik haklarına saldırıldığı" şeklindeki genel gerekçelerle URL adreslerine erişim engeli getirilmiştir. Başvuruya konu olan ve Kanun'un 9. maddesinde yer alan

---

beş gün içinde sonuçlandırılır. Mahkemenin bu konuda vermiş olduğu karar kesindir. Yabancıların rızası saklı kalmak kaydıyla, dava açma süresi içinde veya yargı yoluna başvurulması hâlinde yargılama sonuçlanıncaya kadar yabancı sınır dışı edilmez." Bununla beraber Türkiye Barolar Birliği Göç ve İltica Hukuku Komisyonu tarafından 22.10.2023 tarihinde paylaşılan açıklama, yabancıların, sınır dışı edilme kararına karşı idari yargıda dava süresi dolmamış olmasına veya haklarında verilen sınır dışı kararlarına karşı idari yargıda iptal davası açılmasına ve bu davaların idareye bildirilmiş olmasına rağmen 6458 s. Kanun'un 53/3- son. maddesine aykırı şekilde, sınır dışı işleminin gerçekleştirildiğine dair çok sayıda şikayet iletilildiğini ortaya koymuştur: "Söz konusu şikayetlerin yaygınlığının tespiti amacı ile Birliğimiz tarafından gerçekleştirilen anketi yanıtlayan 47 baroya mensup meslektaşımızın bildirimlerinden, hukuksuz sınır dışı uygulamalarının spesifik vakalarla sınırlı olmadığı ve sistematik bir idari pratiğe dönüştüğü anlaşılmaktadır. Ankete bilgi paylaşan 376 meslektaşımız, müvekkilleri hakkında verilen sınır dışı etme kararına karşı 7 günlük yasal iptal davası açma süresi içinde ve henüz bu süre dolmamışken -dava açılmasına imkan verilmeden- sınır dışı işlemlerinin gerçekleştirildiğini ifade etmişlerdir. Haklarında verilen sınır dışı etme kararına karşı idari yargıda iptal davası açıp, dava açıldığı bilgisini ilgili Göç İdaresi İl Müdürlüğü'ne bilgi vermelerine rağmen müvekkillerinin sınır dışı edildiğini 314 meslektaşımız iletmiştir. Ayrıca ankete iletilen bilgiler arasında Anayasa Mahkemesi'nin tedbir kararına rağmen, sınır dışı işlemi yapıldığı hususu da gözden kaçırılmamalıdır." Türkiye Barolar Birliği Göç ve İltica Hukuku Komisyonu, Yabancı Müvekkillerin Haklarında Kesinleşmiş Bir Karar Olmaksızın Sınır Dışı Edilmelerine İlişkin Açıklama, 22.10.2023. <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/yabanci-muvekkillerinhaklarında-kesinleşmiş-bir-karar-olmaksızın-sınır-disi-edilmelerine-iliskin-ac-84217> (erişim:22/10/2023).

¹³¹ TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Antalya Milletvekili Kemal Çelik ve 104 Milletvekilinin Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/2368) ile Tekirdağ Milletvekili Mustafa Şentop'un Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi (2/2385) ve İçişleri Komisyonu Raporu, s.8, Yasama Dönemi:27, Yasama Yılı:2, Sıra Sayısı:144. https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_erisim.tutanak_hazirla?v_meclis=&v_donem=&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=KANUNLAR&v_altbaslik=7196&v_mv=&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bittarih= (erişim:03/08/2024).

¹³² TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Antalya Milletvekili Kemal Çelik ve 104 Milletvekilinin Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/2368) ile Tekirdağ Milletvekili Mustafa Şentop'un Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi (2/2385) ve İçişleri Komisyonu Raporu, s.17, Yasama Dönemi:27, Yasama Yılı:2, Sıra Sayısı:144. https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_erisim.tutanak_hazirla?v_meclis=&v_donem=&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=KANUNLAR&v_altbaslik=7196&v_mv=&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bittarih= (erişim:03/08/2024).

erişimin engellenmesi yolu 9. fıkrada genişletilmiştir: “Bu madde kapsamında hâkimin verdiği içeriğin çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesi kararına konu kişilik hakkının ihlaline ilişkin yayının (...) başka internet adreslerinde de yayınlanması durumunda ilgili kişi tarafından Birliğe müracaat edilmesi hâlinde mevcut karar bu adresler için de uygulanır.” Yapısal sorunu oluşturan ilgili hükme 13/10/2022 tarihinde yürürlüğe giren 7418 sayılı Kanun 33. maddesiyle “Müracaatın Birlik tarafından kabulüne karşı itiraz, kararı veren hâkimliğe yapılır. İnternet sitesindeki yayının tümüne yönelik erişimin engellenmesi kararlarında bu fıkra hükmü uygulanmaz.” hükmü eklenmiştir. Yapılan değişikliğe ilişkin kanun teklifinin genel gerekçesinde “5651 s... Kanunda yapılan değişiklikler ile uygulamada karşılaşılan sorunların giderilmesi amacıyla içeriğin çıkarılması/ erişimin engellenmesi kararlarının uygulama mercii noktasında tereddütlerin ortadan kaldırılması ve Erişim Sağlayıcıları Birliğinin görev ve yetki alanının belirlenmesi” ile “kişilik haklarının korunmasına yönelik olarak Birliğe yapılan müracaatlara ilişkin yapılacak itirazlarda takip edilecek yargısal denetim usulü hakkında düzenleme yapılması”nın amaçlandığı ifade edilmiştir.¹³³ Kanun teklifinin ilgili 33. maddesinde; yapılan değişiklikle işlemin yargısal denetimi konusunda uygulamada yaşanan tereddütlerin giderildiğini ve böylece Anayasa Mahkemesinin bu madde ile ilgili olan bireysel başvuru kararlarındaki değerlendirmelerin karşılandığı belirtilmektedir.¹³⁴

Söz konusu kanun teklifinin muhalefet şerhlerinden birinde, teklifin 33.maddesi ile 5651 sayılı Kanun’un “İçeriğin Yayından Çıkarılması ve Erişimin Engellenmesi” başlıklı 9. maddenin 9. Fıkrasına yargısal sürece ilişkin bir cümlenin eklenmiş olduğu, bu durumun AYM’in pilot kararı doğrultusunda talep edilen değişiklikleri karşılamadığı ifade edilmiştir. Keskin Kalem Yayıncılık ve Ticaret A.Ş. Başvurusunda AYM’in olması gereken yasal değişikliklere ilişkin asgari standartları belirlemeye çalıştığını ifade eden muhalefet şerhinde, kanun teklifinin 33. maddesindeki değişikliğin, AYM önünde söz konusu yapısal sorundan kaynaklanan başvurulara çözüm niteliği taşımadığı vurgulanmıştır.¹³⁵ Bir başka muhalefet şerhinde, 5651 sayılı Kanun’un 9. maddesinde öngörülen değişiklik ile Birliğin müracaatının kabulüne yönelik kararlarına karşı yargısal bir yol açıldığını, ancak bununla AYM değerlendirmelerinin

¹³³ TBMM Kanunlar ve Kararları Başkanlığı, Kahramanmaraş Milletvekili Ahmet Özdemir, İstanbul Milletvekili Fethi Yıldız ve 64 Milletvekilinin Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/4471) ile Dijital Mecralar Komisyonu ve Adalet Komisyonu Raporları, s.8 , Yasama Dönemi:27, Yasama Yılı:5, Sıra Sayısı: 340, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_erisim.tutanak_hazirla?v_mecelis=&v_donem=&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=KANUNLAR&v_altbaslik=7418&v_mv=&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bittarih= (erişim: 03/08/2024).

¹³⁴ TBMM Kanunlar ve Kararları Başkanlığı, Kahramanmaraş Milletvekili Ahmet Özdemir, İstanbul Milletvekili Fethi Yıldız ve 64 Milletvekilinin Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/4471) ile Dijital Mecralar Komisyonu ve Adalet Komisyonu Raporları, s.16 , Yasama Dönemi:27, Yasama Yılı:5, Sıra Sayısı: 340, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_erisim.tutanak_hazirla?v_mecelis=&v_donem=&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=KANUNLAR&v_altbaslik=7418&v_mv=&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bittarih= (erişim: 03/08/2024).

¹³⁵ Zeynel Emre, Tufan Köse, Rafet Zeybek, Turan Aydoğan, Alpay Antmen, Süleyman Bülbül, “Muhalefet Şerhi”, s.91, TBMM Kanunlar ve Kararları Başkanlığı, Kahramanmaraş Milletvekili Ahmet Özdemir, İstanbul Milletvekili Fethi Yıldız ve 64 Milletvekilinin Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/4471) ile Dijital Mecralar Komisyonu ve Adalet Komisyonu Raporları, s.8 , Yasama Dönemi:27, Yasama Yılı:5, Sıra Sayısı: 340, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_erisim.tutanak_hazirla?v_mecelis=&v_donem=&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=KANUNLAR&v_altbaslik=7418&v_mv=&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bittarih= (erişim: 03/08/2024).

karşılandığı iddiasının gerçeği yansıtmadığı¹³⁶, bir diğerinde ise söz konusu teklif ile AYM pilot kararının dikkate alınmadığı gibi, 5651 sayılı Kanun’daki ifade ve basın özgürlüğü ile çelişen uygulamalara dokunulmadığı ifade edilmiştir.¹³⁷

18 Ekim 2022’de yasalaşan¹³⁸ kanun teklifi ile 5651 sayılı Kanun’un 9.maddesinde gerçekleştirilen değişikliğin pilot karara konu olmuş yapısal problemlere çözüm niteliğini taşımadığı Mahkeme tarafından 22.11.2023 tarihli Abdullah Kaya ve Diğerleri Başvurusu ile tespit edilmiştir. Başvuru, 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun’un 9. maddesi uyarınca internet siteleriyle ilgili erişimin engellenmesi ve/veya içeriğin çıkarılması kararları verilmesi nedeniyle başvuru sahiplerinin ifade özgürlükleri ile etkili başvuru haklarının ihlal edildiği iddialarına ilişkindir.¹³⁹ Söz konusu kararda Mahkeme, bu konuda yapısal problemin tespit edildiği Keskin Kalem Yayıncılık ve Ticaret A.Ş. ve Diğerleri pilot kararına atıfta bulunarak, ilgili kararda söz konusu kanun hükmünün ifade ve basın özgürlüklerinin korunmasına ilişkin temel güvencelere sahip olmadığı, çevrim içi ortama yönelik müdahalelerin Anayasa’nın 13. maddesi uyarınca demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olarak yapılabilmesinin sağlanması ve Anayasa’nın 26. maddesinin ihlaline yol açılmaması için yapılacak yeni kanuni düzenlemelerde dikkate alınması gereken asgari standartlara ilişkin bazı önerilerde bulunduğu ifade edilmiştir.¹⁴⁰ Pilot kararın ardından yapısal sorunun çözümüne yönelik etkili bir düzenleme tespit edilemediğini ifade eden Mahkeme, bu durumun sulh ceza hâkimliklerince gerçekleştirilen ve işbu dosyada birleştirilen çok sayıda bireysel başvuru dosyasına konu müdahalelerden anlaşıldığını ifade eder.¹⁴¹ Bu gerekçeler doğrultusunda Mahkeme Abdullah Kaya ve Diğerleri Başvurusunda, daha önce pilot karara konu olmuş, ancak detaylı öneriler sunulmasına rağmen henüz çözümlenememiş olan yapısal problemin hak ihlaline sebep olduğuna karar vermiştir.

5651 sayılı Kanun temelli yapısal sorun nedeniyle AYM, 28.12.2022 tarihli İ.D. ve Diğerleri Başvurusunda da benzer şekilde ihlale hükmetmiştir.¹⁴² Karara ilişkin basın duyurusunda 5651 sayılı Kanun’un ifade ve basın özgürlüklerinin korunmasına ilişkin temel

¹³⁶ Ayhan Erel, Hasan Subaşı, “Muhalefet Şerhi”, s.124, TBMM Kanunlar ve Kararları Başkanlığı, Kahramanmaraş Milletvekili Ahmet Özdemir, İstanbul Milletvekili Fethi Yıldız ve 64 Milletvekilinin Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/4471) ile Dijital Mecralar Komisyonu ve Adalet Komisyonu Raporları, s.8, Yasama Dönemi:27, Yasama Yılı:5, Sıra Sayısı: 340, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_erisim.tutanak_hazirla?v_mecelis=&v_donem=&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabasluk=KANUNLAR&v_altbaslik=7418&v_mv=&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bittarih= (erişim: 03/08/2024).

¹³⁷ Onursal Adıgüzel, Ahmet Tuncay Özkan, Burak Erbay, “Muhalefet Şerhi”, s.33, TBMM Kanunlar ve Kararları Başkanlığı, Kahramanmaraş Milletvekili Ahmet Özdemir, İstanbul Milletvekili Fethi Yıldız ve 64 Milletvekilinin Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/4471) ile Dijital Mecralar Komisyonu ve Adalet Komisyonu Raporları, s.8, Yasama Dönemi:27, Yasama Yılı:5, Sıra Sayısı: 340, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_erisim.tutanak_hazirla?v_mecelis=&v_donem=&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabasluk=KANUNLAR&v_altbaslik=7418&v_mv=&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bittarih= (erişim: 03/08/2024).

¹³⁸ Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No.7418, Kabul Tarihi: 13.10.2022, RG Tarih/Sayı: 18.10.2022-31987.

¹³⁹ Abdullah Kaya ve Diğerleri, B.No.2016/1430, 22/11/2023, §1.

¹⁴⁰ Abdullah Kaya ve Diğerleri, §§13-16.

¹⁴¹ Abdullah Kaya ve Diğerleri, §17.

¹⁴² İ.D. ve Diğerleri, B.No.2016/14513, 28/12/2022.

güvencelere sahip olmadığı sonucuna varıldığı ve bunun yapısal bir sorun teşkil ettiğinin pilot karar usulüyle yürütülen Keskin Kalem Yayıncılık ve Ticaret A.Ş. ve Diğerleri kararıyla ortaya konulduğu, yapısal sorunun çözümü için keyfiyetin yasama organına bildirildiği ifade edilmiştir.¹⁴³ Anayasa Mahkemesi, söz konusu pilot kararında ifade ve basın özgürlüklerine yönelik süregelen ihlalin ve sonuçlarının giderilebilmesi ve benzeri yeni ihlallerin önüne geçilebilmesi için ülkemizde hâlihazırda işleyen mevcut sistemin yeniden ele alınması ihtiyacını ortaya koymuş ve internet ortamının organize edilmesi hususunda benimsenecek devlet politikasının bir parçası olan kanuni düzenlemeleri yapmanın yasama organının takdirinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca çevrim içi ortama yönelik müdahalelerin Anayasa'nın 13. ve 26. maddelerinin ihlaliyle yol açmaması için yapılacak yeni kanuni düzenlemelerde dikkate alınmasında yarar görülen asgari standartları hatırlatmıştır.¹⁴⁴ Bu değerlendirmeler ışığında yapısal sorunun çözümüne ilişkin gerçekleştirilen etkili bir önlem bulunmadığı sonucuna varan Mahkeme, somut başvuruda şeref ve itibarın korunması hakkı ile bağlantılı etkili başvuru hakkının ihlal edilmesine karar vermiştir.

Yeni Gün Haber Ajansı Başvurusunda yapısal sorunun kaynağını oluşturan 195 sayılı Basın İlan Kurumu Teşkiline Dair Kanun'un 49. maddesinde yer alan Basın İlan Kurumu Kararlarına itiraz yolunda etkili bir başvuru yolu bulunmaması hususudur. İlgili hükme göre BİK kararına karşı Asliye Hukuk Hakimliğine itiraz edilebilecek, ancak Asliye Hukuk Hakimliği incelemesini “evrak üzerinden” yaparak “kesin” kararını verecektir.

Kararın ardından 195 sayılı Kanununun 49. maddesinde 13/10/2022 tarihli 7418 sayılı Kanununun 22. madde ile hükümde değişiklik yapılmıştır: “(a) ve (b) bentlerinde yazılı hâllerde, Yönetim Kurulu Kararına karşı, kararın tebliğinden itibaren on gün içinde Kurum Genel Müdürlüğünün bulunduğu yerdeki Asliye Hukuk Mahkemesine itiraz edilebilir. Söz konusu itirazlarda basit yargılama usulü uygulanır. Bu yargılama neticesinde verilecek karar kesindir.” Söz konusu kanun değişikliğini gerçekleştiren kanun teklifinin 22. maddesinin gerekçesinde müeyyide uygulanan gazete, dergi ve internet haber sitelerinin başvuracağı yargı mercii konusunda tereddütlerin giderilmesi amacıyla başvurulacak yargı yerinin asliye hukuk hakimliği olarak teklif edildiği, on beş gün olan mahkemenin karar verme süresinin kaldırılarak konuya ilişkin basit yargılama usulü getirildiği ifade edilmiştir.¹⁴⁵

Hamit Yakut Başvurusunda TCK m. 220/6 ile düzenlenen “Örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen kişi, ayrıca örgüte üye olmak suçundan da cezalandırılır” hükmünün toplantı ve gösteri yürüyüşü ihlalleri bağlamında yapısal probleme sebep olduğuna karar

¹⁴³ Anayasa Mahkemesi, Basın Duyurusu: “**İnternet İçeriklerine Erişimin Engellenmesi Talebinin Reddi Nedeniyle Etkili Başvuru Hakkının İhlal Edilmesi**”, 24/03/2023, BB 22/23, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/14513> (erişim: 26/03/2024).

¹⁴⁴ Anayasa Mahkemesi, Basın Duyurusu: “**İnternet İçeriklerine Erişimin Engellenmesi Talebinin Reddi Nedeniyle Etkili Başvuru Hakkının İhlal Edilmesi**”.

¹⁴⁵ TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Kahramanmaraş Milletvekili Ahmet Özdemir, İstanbul Milletvekili Fethi Yıldız ve 64 Milletvekilinin Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/4471) ile Dijital Mecralar Komisyonu ve Adalet Komisyonu Raporları, s.12, Yasama Dönemi:27, Yasama Yılı:5, Sıra Sayısı: 340, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_erisim.tutanak_hazirla?v_mecelis=&v_donem=&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=KANUNLAR&v_altbaslik=7418&v_mv=&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bittarih= (erişim: 03/08/2024).

verilmiştir. Kanun hükmünün lafzına ve derece mahkemelerinin kanununa ilişkin geniş yorumundan kaynaklanan yapısal sorunun çözümü için 10 Haziran 2021 tarihli Hamit Yakut Başvurusu ile verdiği pilot karar ile yasamaya çağrıda bulunan Mahkeme, 23 Şubat 2023 tarihli Deniz Yavuncu ve Diğerleri kararında Hamit Yakut Başvurusunda tespit edilen yapısal sorunlarla ilgili yasama organının bir değişiklik yapılmaması nedeniyle, aynı sebeplerle ihlal kararı vermek durumunda kalmıştır.¹⁴⁶ İlgili karara konu olan başvuruda başvuru, bir gösteri yürüyüşüne katılmaları veya düşünce açıklamaları dolayısıyla terör örgütüne üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleme suçundan mahkûm edilmeleri nedeniyle ifade özgürlükleri ile toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme haklarının ihlal edildiğini iddia etmiştir. Mahkeme'nin pilot karar usulünü uygulayarak neticelendirdiği Hamit Yakut Kararında 5237 sayılı Kanun'un 220. maddesinin 6. fıkrasının içerik, amaç ve kapsam itibarıyla belirli olmadığı, Anayasa'nın 34. maddesi ile korunan anayasal hakkına yönelik keyfi müdahaleye karşı başvurucuya yasal bir koruma sağlayamadığı ve sonuç olarak 5237 sayılı Kanun'un 220. maddesinin 6. fıkrasının uygulanmasından kaynaklanan müdahalenin kanunilik şartını sağlamadığı kanaatine ulaştığı ifade edilmiştir. Karara ilişkin basın duyurusunda “Hiç şüphesiz terörle mücadele hususunda benimsenecek devlet politikasının önemli bir parçası olan kanuni düzenlemeleri yapmak yasama organının takdirindedir” ifadesine yer verilmekle birlikte Mahkeme, Hamit Yakut Başvurusunda, Anayasal yetki ve görevi kapsamında müdahalenin kanuniliği ölçütünü incelediğini ve 5237 sayılı Kanun'un 220. maddesinin 6. fıkrasına dayanılarak gerçekleştirilen müdahalelerin belirli ve öngörülebilir olmadığını, bu nedenle ilgili kanuni düzenlemede bir değişiklik yapılması gerektiğini açıkça belirtmiştir.¹⁴⁷ Somut olayda Hamit Yakut kararında yer alan ilkelere ve ulaşılan sonuçlardan ayrılmayı gerektirir bir durum olmadığını ifade eden Mahkeme, Deniz Yavuncu ve Diğerleri Başvurusunda açıklanan gerekçelerle ifade özgürlüğü ile toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Somut norm denetimi ile AYM önüne gelen TCK m.220/6'da yer alan “Örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen kişi”nin cezalandırılmasına ilişkin ibare, Anayasa Mahkemesi'nin 26 Ekim 2023 tarihli kararıyla iptal edilmiştir.¹⁴⁸ Somut norm denetimi ile AYM önüne gelen ilgili hükmün iptal gerekçesinde Mahkeme'nin Hamit Yakut Başvurusuna sıklıkla değindiği görülmektedir. AYM tarafından iptal edilen TCK m. 220/6 hükmü 2 Mart 2024 tarihinde kabul edilen 7499 sayılı “Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”un 10. maddesi ile “Örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen kişi, ayrıca iki yıl altı aydan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”¹⁴⁹ şeklinde değiştirilmiştir. İlgili kanun teklifinin 10. maddesi ile gerçekleştirilen değişiklik ile

¹⁴⁶ Deniz Yavuncu ve Diğerleri, B.No.2018/5126, 23/02/2023.

¹⁴⁷ Anayasa Mahkemesi, Basın Duyurusu: “Müdahalenin Kanunilik Şartını Sağlamaması Nedeniyle İfade Özgürlüğü ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkının İhlal Edilmesi”, 02/06/2023, BB42/43, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/5126> (erişim: 26/02/2023).

¹⁴⁸ AYM, E.2023/132, K.2023/183, K.T.:26.10.2023, RG Tarih/Sayı: 08.12.2023-32393.

¹⁴⁹ Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No.7499, Kabul Tarihi:02.03.2024, RG Tarih/Sayı: 12.03.2023-32487.

AYM'in iptal gerekçeleri dikkate alınmak suretiyle örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleme fiilinin müstakil bir suç olarak düzenlendiği ifade edilmiştir.¹⁵⁰

Makul sürede yargılanma hakkı ihlaline ilişkin verilen bir pilot karar olan Nevriye Kuruç Başvurusunun ardından daha önce makul sürede yargılanma hakkı ihlal iddiası üzerine sebebiyle AİHM tarafından pilot karar usulü uygulanarak karara bağlanan Ümmühan Kaplan/Türkiye kararından sonra 6384 sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun¹⁵¹ ile oluşturulan Tazminat Komisyonu, Geçici Madde 2/1'de gerçekleştirilen değişiklik ile işler hale getirilmiştir.¹⁵² Yapılan değişiklikle 9/3/2023 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesi önünde derdest olan başvurulara ilişkin Tazminat Komisyonuna başvuru imkânı sağlanmıştır.¹⁵³ İlgili kanun teklifinin Tazminat Komisyonu'na ilişkin değişiklik öneren 42 ve 43. madde gerekçelerinde AYM'de derdest olan bazı bireysel başvurular bakımından 6384 sayılı Kanunla kurulan Tazminat Komisyonu'na müracaat imkanı getirildiği, buna bağlı olarak ortaya çıkacak iş yükü artışı nazara

¹⁵⁰ TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Karabük Milletvekili Cem Şahin ve İstanbul Milletvekili Şengül Karlı ile 124 Milletvekilinin Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda ve 659 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/203) ve Adalet Komisyonu Raporu, s.12, Yasama Dönemi:28, Yasama Yılı:2, Sıra Sayısı: 109, <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y2/T2/DosyaKomisyonRaporunuVerdi/cfb35b8a-65cc-44e7-b1bc-4764e98175b9.pdf> (erişim: 04./08/2024).

¹⁵¹ 2/3/2024 tarihli ve 7499 sayılı Kanunun 23 üncü maddesiyle bu Kanunun Adı "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun" iken metne işlendiği şekilde değiştirilmiştir. Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Kanun, Kanun No.6384, Kabul Tarihi: 09.01.2013, Yayımlandığı RG Tarih/Sayı: 19.01.2013/28533. Tazminat Komisyonu hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz.: Zeki Yıldırım, "6384 Sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun: İnsan Hakları İhlallerinin Çözümüne Dair Farklı Bir Yaklaşım", *GÜHFD*, 17/1-2 (2013), s.1725-1756. Ümmühan Kaplan v. Türkiye kararının ardından oluşturulan Tazminat Komisyonu, işleyişi ve AİHM'in söz konusu dönemde tazminat komisyonuna bakışı hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz.: Serkan Cengiz, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Temel Hak ve Özgürlükleri Koruma Standardı Açısından İki Yıllık Anayasa Şikayeti Uygulamasının Değerlendirilmesi", *Kamu Hukukçuları Platformu* (2025) https://kamuhukukculari.org/upload/dosyalar/Serkan_Cengiz_-_Bildiri_metni.pdf (erişim: 10/02/2024).

¹⁵² Ümmühan Kaplan/Türkiye kararı üzerine "6384 sayılı Kanun ile makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla AİHM'e yapılmış başvuruları inceleme yetkisi ve görevi Adalet Bakanlığı Tazminat Komisyonu Başkanlığına (Tazminat Komisyonu) verilmiştir. Ayrıca anılan tedbirler kapsamında 6384 sayılı Kanun'un geçici 2. maddesi ile "Anayasa Mahkemesinde bulunan bazı bireysel başvurular hakkında Komisyona müracaat" düzenlenmiştir. Anılan hüküm ile geçici 2. maddenin yürürlüğe girdiği 31/7/2018 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesinde derdest olan bireysel başvuruların başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle verilen kabul edilemezlik kararının tebliğinden itibaren üç ay içinde yapılacak müracaat üzerine Tazminat Komisyonu tarafından incelenebileceği düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesi -yapılan düzenlemelere rağmen- makul sürede yargılanma hakkına ilişkin olarak yapısal bir sorun bulunduğunu vurgulamış ve bu yapısal sorunun giderilmesi amacıyla makul sürede yargılanma hakkının ihlali nedeniyle ortaya çıkacak zararların tazmin edilmesi için Anayasa'nın 40. maddesi gereğince bireysel başvurudan önce etkili bir başvuru yolunun kurulması gerektiğini belirtmiştir (Nevriye Kuruç, B. No: 2021/58970, 5/7/2022). Anayasa Mahkemesi, makul sürede yargılanma hakkına ilişkin bu anayasal sorunun çözümü için kararı Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne göndermiş, bu bağlamda üzerine düşen anayasal yükümlülüğü yerine getirmiştir. Ayrıca söz konusu kararda yapısal sorunun giderilmesi için pilot karar usulünün uygulanmasına karar verilmiştir. Nevriye Kuruç kararının yayımlanmasından sonra 6384 sayılı Kanun'un geçici 2. maddesinde 7445 sayılı Kanun'un 40. maddesi ile değişiklik yapılmıştır." Anayasa Mahkemesi, Basın Duyurusu: "Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali İddiasıyla Yapılan Başvurunun İncelenmesinin Sürdürülmesini Haklı Kılan Bir Neden Olmadığı Gerekçesiyle Düşmesi", BB.54/23, 10/10/2023, <https://kararlarbilgibankasi.ankara.gov.tr/BB/2023/18536> (erişim: 23/10/2023).

¹⁵³ "6384 sayılı Kanunun geçici 2 nci maddesinin birinci fıkrasında yer alan 'bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih' ibaresi '9/3/2023 tarihi' şeklinde değiştirilmiştir." İcra İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No.7445, Kabul Tarihi: 28/03/2023, RG Tarih/Sayı: 05.04.2023-32154.

alınarak Komisyonun yapısı ve çalışma şeklinin yeniden düzenlendiği ifade edilmiş, 9/3/2023 tarihi itibarıyla Yüksek Mahkeme önünde derdest olan bireysel başvuruların Tazminat Komisyonu tarafından karara bağlanması öngörülmüştür.¹⁵⁴

Bununla birlikte 9/3/2023 tarihinden sonra yapılan başvurular yönünden ise herhangi bir mekanizma getirilmemiştir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin pilot karar olarak verdiği Nevriye Kuruç kararının gereği tam olarak yerine getirilmemiş, yalnızca belli bir tarihe kadar derdest başvurular yönünden Tazminat Komisyonuna başvuru imkânı getirilmiştir.¹⁵⁵ Bununla beraber yapılan değişikliklerle yapısal sorunun çözümüne yönelik olarak Anayasa Mahkemesine başvuru yapılmadan önce müracaat edilebilecek idari veya yargısal bir mekanizma kurulmamış, makul sürede yargılanma hakkı ihlali iddiası kapsamında başvuruların doğrudan Anayasa Mahkemesine yapılmasına devam edilmiştir.¹⁵⁶

Pilot karara rağmen yasama organı tarafından uzun vadeli ve tatmin edici önlemler alınmamış olması dolayısıyla Mahkeme, makul sürede yargılanma hakkı ihlali iddiasıyla inceleyerek 10 Ekim 2023'te neticelendirdiği Kevser Altıntaş Başvurusunda¹⁵⁷ ihlal kararı vermiştir. Kevser Altıntaş kararında makul sürede yargılanma hakkı ihlalinin yapısal bir sorun olarak tespit edildiği pilot kararlar olan Ümmühan Kaplan/Türkiye kararı ile Nevriye Kuruç kararına referans veren Mahkeme, çığır açan bir karara imza atmıştır. Karara ilişkin basın duyurusunda ifade edildiği üzere;

Anayasa Mahkemesine başvuru yapılmadan idari veya yargısal bir başvuru yolunun oluşturulmaması ve makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddialarının Anayasa Mahkemesince ilk elden incelenmesine devam edilmesi nedeniyle verilen pilot kararın anlam ve öneminin ortadan kalkacağı değerlendirilmiştir. Anayasa Mahkemesinin makul sürede yargılama yapılmadığı iddiasına ilişkin başvuruları ilk elden incelemeye devam etmesi, bu aşamadan sonra temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi açısından bir önem taşımamaktadır. Yalnızca tazminat miktarının belirlenmesinden ibaret bu kararların 55.000'den fazla ihlal kararından sonra insan haklarının korunması ve geliştirilmesine artık bir katkı sağlamadığı da açıktır.¹⁵⁸

Netice itibarıyla Mahkeme, bundan böyle makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili başvurulara ilk elden bakmaya devam etmeyeceğini ifade etmiştir:

Sonuç olarak, makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvurulardaki inceleme yöntemi, verilen ihlal kararının sayısı ve pilot kararda belirtilen ilkeler dikkate alındığında anılan ihlal iddiasıyla yapılan başvuruların Anayasa Mahkemesince incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir

¹⁵⁴ TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Afyonkarahisar Milletvekili İbrahim Yurduneseven ve Tokat Milletvekili Mustafa Arslan ile 119 Milletvekilinin İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/4997) ve Adalet Komisyonu Raporu, Yasama Dönemi:27, Yasama Yılı:6, Sıra Sayısı: 435, s.23, <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss435.pdf> (erişim: 04/08/2024).

¹⁵⁵ Anayasa Mahkemesi, Basın Duyurusu: “Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali İddiasıyla Yapılan Başvurunun İncelenmesinin Sürdürülmesini Haklı Kılan Bir Neden Olmadığı Gereğiyle Düşmesi”, BB.54/23, 10/10/2023, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2023/18536> (erişim: 23/10/2023).

¹⁵⁶ Anayasa Mahkemesi, Basın Duyurusu: “Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali İddiasıyla Yapılan Başvurunun İncelenmesinin Sürdürülmesini Haklı Kılan Bir Neden Olmadığı Gereğiyle Düşmesi”, BB.54/23, 10/10/2023, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2023/18536> (erişim: 23/10/2023).

¹⁵⁷ Kevser Altıntaş, B.No.: 2023/18536, 25/07/2023.

¹⁵⁸ Anayasa Mahkemesi, Basın Duyurusu: “Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali İddiasıyla Yapılan Başvurunun İncelenmesinin Sürdürülmesini Haklı Kılan Bir Neden Olmadığı Gereğiyle Düşmesi”, BB.54/23, 10/10/2023, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2023/18536> (erişim: 23/10/2023).

neden kalmadığı ortadadır. Pilot kararın gereği olarak makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvurulara ilişkin etkili bir başvuru yolu oluşturulduktan sonra anılan başvuruların incelenilebileceği kanaatine varılmıştır.

Anayasa Mahkemesi açıklanan gerekçelerle başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmediğinden düşmesine karar karar vermiştir.¹⁵⁹

SONUÇ YERİNE

İnsan hakları sisteminin aktörleri olan devletlerin insan haklarına saygı yükümlülüğünün bir yansıması olarak hak ihlallerinin önlenmesi, insan haklarına yol açan yapısal ya da sistematik problemlerin çözülebilmesi ve böylece AİHM önünde aynı yapısal sorunlardan kaynaklanan dosyaların Mahkeme'ye getirdiği iş yükünün azaltılarak etkili bir şekilde çözülmesi amacıyla AİHM içtihatlarıyla özel bir usul oluşturmuştur. Ulusal düzeydeki yapısal sorunlardan veya işlevsel bozukluktan kaynaklanan birbirinin tekrar niteliğinde olan “mükerrer davalar”ın üstesinden gelenebilmesi amacıyla 1980’lerden itibaren oluşturulmaya başlanan içtihat birikimi, 2003 yılında İnsan Hakları Yönlendirme Komitesi raporuyla “pilot karar usulü” olarak tanımlanmış, Bakanlar Komitesi’nin 2004 yılında verdiği tavsiye kararlar ile şekillenmiştir. Nihayetinde Mahkemenin içtihatlarıyla geliştirdiği özel bir usul olan pilot karar prosedürü, AİHM Genel Kurul kararıyla AİHM İçtüzüğüne eklenerek normatif temellerine kavuşmuştur. İkincilik ilkesi bir yana dursun, pilot karar usulü ile ulusal hukuklar üzerinde etkisini ve gücünü ciddi bir şekilde artıran AİHM, deyim yerindeyse “yarı- anayasal bir mahkeme”ye (a quasi constitutional court) dönüşmüştür.¹⁶⁰

AİHM tarafından uygulanan bu usul, Anayasa Mahkemesi tarafından benimsenerek İçtüzük 75. madde hükmü ile düzenlenmiştir. İçtüzük hükümleri incelendiğinde, AYM İçtüzüğünde yer alan pilot karar usulünün, AİHM İçtüzüğüne kıyasla daha dar bir düzenleme alanı bulduğu, ayrıntılı hükümlere yer verilmediği görülmektedir. Mahkeme, İçtüzükte yer almasına rağmen pilot karar usulüne ilk defa 2019 yılında başvurmuş ve bu zamana kadar toplamda beş farklı pilot karara imza atmıştır. İçtüzükte yer alan çerçeve hükümlerin, AİHM uygulamasında olduğu gibi, AYM içtihatlarıyla anlamlandırılacağı ve detaylandırılacağı kanaati açıktır. Nitekim AYM’in şimdiye dek vermiş olduğu pilot kararlar incelendiğinde İçtüzük hükümlerini açıklar nitelikte genel ilkeleri belirlemeye çalıştığı, bir şablon meydana getirmek için uğraş verdiği görülmektedir. İlgili kararlar incelendiğinde öncelikle pilot karar usulünün uygulanmasına sebep olan yapısal sorunun tespit edildiği, yapısal sorunun kaynağının ortaya konulduğu, bu yapısal sorunun giderilmesine ilişkin uygun giderim yolunun belirlendiği ve bekleyen başvurulara ilişkin karar verildiği görülmektedir.

¹⁵⁹ Anayasa Mahkemesi, Basın Duyurusu: “Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali İddiasıyla Yapılan Başvurunun İncelenmesinin Sürdürülmesini Haklı Kılan Bir Neden Olmadığı Gerekçesiyle Düşmesi”, BB.54/23, 10/10/2023, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2023/18536> (erişim: 23/10/2023).

¹⁶⁰ Avrupa Konseyi’nin AİHM’in etkinliğini ve gücünü artırmak amacıyla gerçekleştirdiği reformların etkisiyle-ki bu reformlardan biri de pilot karar usulüdür- AİHM’in yarı anayasal bir mahkemeye dönüştüğü görüşü ve ayrıntılı bilgi için bkz.: Dilek Kurban, “Forsaking Individual Justice: The Implications of the European Court of Human Rights’ Pilot Judgment Procedure for Victims of Gross and Systemic Violations”, *Human Rights Law Review*, 15 (2016), s.738 vd.

Pilot karar usulünün Anayasa Mahkemesi özelinde uygulamasına ilişkin temel eleştiri konusu, söz konusu prosedürün normatif dayanağına ilişkin olmuştur. Mahkeme içtihatlarında, İçtüzük ile düzenlenen pilot karar usulüne yasal dayanak olarak 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un 50. maddesinin gösterilmiş olduğu görülmektedir. Mahkemeye göre, Kanun’un 50. maddesi uyarınca ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılmasını temin eden yollardan biri de İçtüzük’ün 75. maddesinde öngörülen pilot karar usulünün işletilmesidir.¹⁶¹ Nitekim Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün “hukuki dayanağı”nı gösteren 2. maddesinde de 6216 sayılı Kanun ile Anayasa 149. madde yer alan “Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, Genel Kurul ve bölümlerin yargılama usulleri, Başkan, başkanvekilleri ve üyelerin disiplin işleri kanunla; Mahkemenin çalışma esasları, bölüm ve komisyonların oluşumu ve işbölümü kendi yapacağı İçtüzükle düzenlenir” hükmü İçtüzüğü’nün “hukuki dayanağı” olarak gösterilmiştir.¹⁶² Bununla birlikte İçtüzüğü’nün ilk maddesinde “Anayasa Mahkemesinin iç düzenini, işleyişini, teşkilatını, Bölüm ve Komisyonların oluşumunu, çalışma, yargılama usul ve esaslarını, tutulacak defter ve kayıtlarını, elektronik ortam da dâhil evrakın akış düzenini ve arşivlenmesini, Mahkeme kütüphanesini, Genel Sekreterlik ile idari teşkilatını, idari personelin görev ve sorumluluklarını, Başkan, Başkanvekilleri, üyeler ile raportörler ve raportör yardımcılarının özlük dosyalarının tutulmasını, disiplin işlerini, izinlerini, giyecekleri kisvelerin şekli ile bunların giyilme zaman ve yerlerini, müzakere ve duruşmaların yönetimi ve kayda alınmasının esaslarını düzenlemek” İçtüzüğü’nün amaç ve kapsamı olarak belirlenmiştir.¹⁶³ Bu doğrultuda AİHM uygulamasından da alışık olduğumuz üzere yargılama usul ve esasları içerisinde değerlendirilebilecek olan pilot karar usulünün, İçtüzüğü’nün amaç ve kapsamı ve hukuki dayanakları kapsamında İçtüzük ile düzenlenmesinde kamu hukukunun genel ilkeleri bağlamında sakınca doğurmayacağı kanaatini ifade etmek gerekmektedir.

Pilot karar usulüne ilişkin diğer bir eleştiri kuvvetler ayrılığı hususunda olmaktadır. Anayasa Mahkemesinin de ifade ettiği üzere; Anayasa’nın Başlangıç bölümünde, kuvvetler ayrımının devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmediği ancak belli yetki ve görevlerin kullanılmasından ibaret olduğu, erkler arasında medeni bir iş bölümü ve işbirliği ilişkisinin bulunduğu belirtilmiştir.¹⁶⁴ Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi, Anayasa ile verilen yetki ve görevlerini yerine getirerek yapısal sorunlara veya işlevsel bozukluklara neden olabilecek problemlerin çözümü için ilgili kamu otoritelerine durumu bildirerek, tedbirlerin alınmasını gerekliliğini iletmektedir. Hangi tedbirlerin, ne şekilde alınması gerektiğine ilişkin bir mecburiyeti ifade etmeyen bu bildirimler, yapısal sorunların çözümüne yönelik iç hukukta yapılacak değişikliklerle insan haklarına saygı yükümlülüğünün yerine getirilmesine yönelik olarak kamu otoritelerine talimat verilmesi anlamına gelmeyip, devlet organlarının işbirliği ve işbölümü içerisinde birlikte hareket etmesini gerektirmektedir.

¹⁶¹ Y. T., §§64-66; Hamit Yakut, §126; Keskin Kalem Yayıncılık ve Ticaret A.Ş. ve Diğerleri, §153; Nevriye Kuruç, §106; Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. ve Diğerleri, §116.

¹⁶² AYM İçtüzüğü, m. 2.

¹⁶³ AYM İçtüzüğü, m. 1.

¹⁶⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, “Başlangıç”, Kanun No.:2709, Kabul Tarihi: 18.10.1982, RG Tarih/Sayı: 09.11.1982/17863 (Mükerrer).

Anayasa Mahkemesi tarafından verilen beş pilot karardan biri olan makul sürede yargılanma hakkının ihlalinin yapısal bir sorun olarak değerlendirildiği Nevriye Kuruç kararı ile birlikte değerlendirilebilecek olan yeni tarihli Kevser Ateş Başvurusu, Mahkeme'nin eleştiri konusu olan kararlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kevser Ateş Başvurusu ile Nevriye Kuruç kararının gereğinin yerine getirilmemesi ve makul sürede yargılanma hakkına ilişkin başkaca bir başvuru yolu öngörülmemesi nedeniyle doğrudan bireysel başvuru yoluna başvurulduğunu ifade eden Mahkeme, bu durumun hem Mahkemenin iş yükünü artırdığı hem de ikincillik ilkesini zedelediğini, AYM'in bir tazminat mahkemesine dönüştüğünü vurgulamıştır. Bu gerekçelerle Anayasa Mahkemesi, makul sürede yargılanma hakkı ihlali iddiasıyla yapılan başvurularda incelemenin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmediğinden düşme kararı vermiştir.¹⁶⁵ Böylece Mahkeme, makul sürede yargılanma hakkı ihlallerine karşı oldukça sakıncalı bir karar vererek bireysel başvuru yolunu kapatmıştır.

Pozitif hukuk bağlamında Mahkeme İçtüzüğü 80. madde 1(ç) uyarınca “bölümler ya da Komisyonlarca saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi” nedeniyle düşme kararı verilebilecektir. Karşı oy gerekçelerinde M. Emin Kuz¹⁶⁶ ve Yıldız Seferinoğlu ile Selahaddin Menteş'in¹⁶⁷ ifade ettiği üzere makul sürede yargılanma hakkına ilişkin yapısal sorunun ortadan kalkmadığı, dolayısıyla düşme kararını haklı kılacak bir gerekçe olmadığı ortadadır. İçtüzük m. 80 hükmü doğrultusunda “başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi” şeklinde gerekçelendirilen düşme kararı ile Anayasa'nın 36. maddesinde garanti altına alınan hak arama özgürlüğünün zedelenmesi kaçınılmazdır. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi verdiği bu kararıyla, Anayasa m. 148'de belirtilen görevlerinden biri olan bireysel başvuruları karara bağlama görevinden imtina etmiş sayılabilecektir.

¹⁶⁵ Kevser Altıntaş, §86.

¹⁶⁶ “Bu itibarla yukarıdaki pilot kararımızda (Nevriye Kuruç [GK], B. No: 2021/58970, 5/7/2022) belirtilen yapısal sorunların ortadan kaldırılmasına katkı sağlayacak tedbirlerin alınmasına; bu kapsamda, sadece yapılacak bireysel başvurulardan önce gidilebilecek etkili ve sürekli bir başvuru yolu oluşturulana kadar değil, aynı zamanda ülkemizde yargılamaların uzamasına yol açan temel sorunları çözecek diğer düzenlemelerin de yapılmasına kadar, makul sürede yargılanma hakkı ve bu hakla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddiaların Mahkememizce incelenmesine devam edilmesi gerekir. Yukarıda açıklanan sebeplerle, bu konudaki başvuruların incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan nedenler bulunduğundan, İçtüzüğün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendine göre düşme kararı verilemeyeceği; bu nedenle, incelenen başvurunun da kabul edilebilir olduğuna ve anılan hakların ihlal edildiğine karar verilmesi gerektiği düşüncesiyle çoğunluğun düşme kararına karşıyım.” Kevser Altıntaş Başvurusu, “Karşıoy Gerekçesi”

¹⁶⁷ “Başvuru hakkının ve bu başvuruyu inceleme görevinin açık bir şekilde tanımlandığı, yerleşik içtihadattan dönülmesini gerektirecek anayasal ve yasal herhangi bir değişikliğin gerçekleşmediği dikkate alındığında Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediğinin değerlendirilmesi gerekirken İçtüzük'ün 80. maddesi uyarınca düşme kararı verilemeyeceği sonucuna varılmaktadır. Gerekli yasal düzenlemenin yapılmamış olması, anılan pilot kararın önemini yitirecek olması ve Mahkemenin diğer temel hak ve özgürlüklerin ihlali iddiasıyla yapılan başvuruları incelenmesinin güçleşeceği gibi gerekçeler İçtüzük'ün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendi kapsamında haklı sebep olarak değerlendirilemez. Nitekim anılan fıkranın (a), (b) ve (c) bentlerinde sayılan haller başvurucuya ilişkin hallerdir. Bu sebeple söz konusu fıkranın (ç) bendinin de başvurucuya ilişkin haklı sebepler kapsamında yorumlanması gerekir. Başvuru konusu olayda başvurucudan kaynaklanmayan ya da anayasal veya yasal bir düzenlemeden kaynaklanmayan gerekçelerin yorum yoluyla haklı sebep şeklinde nitelenerek düşme kararı verilemeyeceği değerlendirilmektedir.” Kevser Altıntaş Başvurusu, “Karşı Oy Gerekçesi”

Anayasa Mahkemesinin verdiği bu kararlar Türkiye Barolar Birliği'nin işaret ettiği üzere makul sürede yargılanma hakkına ilişkin ihlal tespitinin yapıldığı bir iç hukuk yolu artık kalmamıştır.¹⁶⁸ AİHM yargılamasında etkili bir iç hukuk yolu olarak kabul edilen Anayasa Mahkemesi'nin bu niteliği Altıntaş kararı ile tartışmaya açılmıştır. Makul sürede yargılama hakkına ilişkin ihlal tespitinin yapılacağı bir iç hukuk yolu olma noktasında önemli ölçüde irtifa kaybeden Anayasa Mahkemesi, bireylerin hak arama özgürlüğü açısından da ciddi problemleri beraberinde getiren bir karara imza atmıştır. Bununla birlikte pilot kararın gereğini yerine getirerek sorunun çözümü için gerekli önlemler almak yerine; geçici çözümlerle yetinen yasama organının Mahkeme kararını gerektirdiği gibi uygulamamış olması gerçeği karşısında, daha önce makul sürede yargılama hakkına ilişkin yapısal bir problem olduğunu tespit ederek pilot karar vermiş olan Mahkemedeki makul sürede yargılama hakkı ihlallerine ilişkin tazminata hükmederek yargılamalara devam etmesinin beklenemeyeceği de açıktır.

¹⁶⁸ Türkiye Barolar Birliği, “Makul Sürede Yargılanma Hakkına İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararı Hakkında Bilgilendirme”, <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/makul-surede-yargilanma-hakkina-iliskin-anayasa-mahkemesi-karari-hakkinda-bilgilendirme-84171> (erişim: 26/03/2024).

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- Altay, Özcan. "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Yeni Dönem: İhlallerin Kaldırılmasına Yönelik Olarak TBMM'ye Çağrı Kararları", *İnsan Haklarının Korunmasında Yasama Organının Rolü Bildiriler Kitabı*, Ankara: TİHEK, 2023, 28-55.
- Altıparmak, Kerem. "Kopya Davalar ve Pilot Kararlar: Bir Kararda Bin Adaletsizlik?" *50. Yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: Başarı mı, Hayal Kırıklığı mı?* Yay. Haz.. Kerem Altıparmak, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2009.
- Alyanak, Servet ve Burcu Cengiz Bozkurt. "Anayasa Mahkemesinin Pilot Karar Uygulaması ve Kararların Yasama Organına Bildirilmesi", *Yasama Dergisi*, 48 (2023), 117-153.
- Arsava, Füsün Ayşe. "AİHM'in İnsan Hakları Alanında Oynadığı Anayasa Mahkemesi Rolü", *TAAD*, 9/35 (2018), 1-40.
- Beyoğlu, Cem Ümit. "Türk Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Kararlarında Tespit Edilen Yapısal Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12/ 2 (2022), 761-809.
- Björfeldt, David. *Pilot Judgments at the ECHR- Altered Prospects for Individual Justice?*, Lund University Faculty of Law, Master Thesis, 2013.
- Cihangir, Abdil. "Pilot Karar Uygulamasına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Çevresinde Genel Bir Bakış", *İnsan Hakları Dergisi*, 10 (2022), 35-43.
- Değirmencioğlu, Burcu. "Klasik Egemenlik Anlayışında Bir Kırılma: 'Pozitif Yükümlülük Doktrini' ve Türkiye'ye Yansımaları", *İnsan Hakları Yıllığı*, 39 (2022), 55-104.
- Demirci, İsmail. "Bireysel Başvuruda Anayasal ve Kişisel Önem Kriteri ve Anayasa Mahkemesinin İş Yükü Sorunu Bağlamında İncelenmesi", *Anayasa Yargısı Dergisi*, 39/2 (2022), 355-393.
- Göztepe, Ece. "Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası: Anayasa Mahkemesi'nin Doğrudan ve Dolaylı 'Çağrı Kararları' Üzerine Bir İnceleme", *Anayasa Yargısı Dergisi*, 38/1 (2021), 56-57.
- Harris, David, Michel O'Boyle, Edward Bates and Carla Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, çev. Mehveş Bingöllü Kılıcı, Ulaş Karan, Ankara: Avrupa Konseyi, 2013.
- Hart, James W. "The European Human Rights System", *Law Library Journal*, Vol.1, 102:4 (2010), ss.533-559.
- Köküarı, İsmail. "Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Kararlarında Pilot Karar Uygulaması", *EBYÜHFD*, 23/3-4 (2019), 181-243.
- Kurban, Dilek. "Forsaking Individual Justice: The Implications of the European Court of Human Rights' Pilot Judgment Procedure for Victims of Gross and Systemic Violations", *Human Rights Law Review*, 15 (2016), 731-769.
- Leach, Philip, Helen Hardman, Svetlana Stevenson and Brad K. Blitz. *Responding to Systemic Human Rights Violations: An Analysis of 'Pilot Judgments' of the European Court of Human Rights and Their Impact at National Level*. Antwerp: Intersentia, 2010.
- Meriç, Emre Oğuz. "İnsan Hakları İhlallerinin Önlenmesinde Pilot Kararların Usuli Açıdan Etkililiği", *Dicle Akademi Dergisi*, 1/2 (2021), 29-56.
- Oduncu, Leyla Nur. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Pilot Karar Usulü", *İnsan Hakları Yıllığı*, 38 (2020), 83-126.
- Olsen, J. Bradley. "Protecting Fundamental Rights and The Evolving Roles of the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights; Europeanisation in Action at the Supranational Level", *Edinburg Student Law Review*, 54 (2017), 54-73.
- Özbek, Nimet ve Döndü Kuşçu N. "Anayasa Mahkemesinin 30.05.2019 Tarihli Pilot Kararı (Y.T. Kararı) İncelemesi ve Sınır Dışı Kararına Karşı Etkili Başvuru Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24/3 (2020), 3-39.

- Salihpaşaoğlu, Yaşar. *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller*. Ankara: Adalet Yayınları, 2020.
- Şirin, Tolga. *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkı*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.
- Terry, Davis. “Some Starting Points for Our Reflection on the Future of the Court”, *Future Developments of the European Court of Human Rights in the light of the Wise Persons’ Report*, Council of Europe: Strasbourg, 2007.
- Yavuz, Mehmet. “The Pilot Judgement Procedure: A Breakthrough to Overcome The Workload of The European Court of Human Rights?”, *Human Rights Review*, 5/10 (2005), 87-107.
- Yıldırım, Zeki. “6384 Sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun: İnsan Hakları İhlallerinin Çözümüne Dair Farklı Bir Yaklaşım”, *GÜHFD*, 17/1-2 (2013), 1725-1756.
- Yıldız, Ceren. ““Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Hak İhlalinin Kanundan Kaynaklanması Sorunu ve Bu Soruna İlişkin Çözüm Önerileri”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (2021), 367-415

İnternet Kaynakları

- AİHM. (2015). Tematik Bilgi Notu- Pilot Kararlar, www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_pilot_judgments_tur (erişim: 10/10/2023).
- Amnesty International’s Comment on the Interim Activity Report: Guaranteeing the Long-Term Effectiveness of the European Court of Human Rights, February 2004, <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/09/ior610052004en.pdf> (erişim: 20/03/2024).
- Anayasa Mahkemesi, Basın Duyurusu: “İnternet İçeriklerine Erişimin Engellenmesi Talebinin Reddi Nedeniyle Etkili Başvuru Hakkının İhlal Edilmesi”, 24/03/2023, BB 22/23, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/14513> (erişim: 26/03/2024).
- Anayasa Mahkemesi, Basın Duyurusu: “Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali İddiasıyla Yapılan Başvurunun İncelenmesinin Sürdürülmesini Haklı Kılan Bir Neden Olmadığı Gereğiyle Düşmesi”, BB.54/23, 10/10/2023, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2023/18536> (erişim: 23/10/2023).
- Anayasa Mahkemesi, Basın Duyurusu: “Müdahalenin Kanunilik Şartını Sağlamaması Nedeniyle İfade Özgürlüğü ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkının İhlal Edilmesi”, 02/06/2023, BB42/43, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/5126> (erişim: 26/02/2023).
- Anayasa Mahkemesi, Basın Duyurusu: “Sınırdışı Edilme Kararına Karşı Başvurulabilecek Etkili Bir Yargı Yolu Bulunmaması Nedeniyle Etkili Başvuru Hakkının İhlal Edilmesi ve İhlalin Yapısal Bir Sorundan Kaynaklanması Nedeniyle Pilot Karar Usulünün Benimsenmesi”, 09.07.2019, BB 63/19, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/bireysel-basvuru-basin-duyurulari/sinir-disi-edilme-kararına-karsi-basvurulabilecek-etkili-bir-yargi-yolu-bulunmaması-nedeniyle-etkili-basvuru-hakkının-ihlal-edilmesi-ve-ihlalin-yapısal-sorundan-kaynaklanması-nedeniyle-pilot-karar-usulunun-benimsenmesi/> (erişim: 18/10/2023).
- Annual Report 2017 of European Court of Human Rights, s.137, https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2017_ENG.pdf (erişim: 25/03/2024).
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. (2020). Mahkeme İçtüzüğü, https://www.anayasa.gov.tr/media/7263/aihm_ic-tuzuk_2020.pdf (erişim: 15/10/2023).
- CENGİZ, S. (2015). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Temel Hak ve Özgürlükleri Koruma Standardı Açısından İki Yıllık Anayasa Şikayeti Uygulamasının Değerlendirilmesi”, Kamu Hukukçuları Platformu, https://kamuhukukculari.org/upload/dosyalar/Serkan_Cengiz_-_Bildiri_metni.pdf (erişim: 10/02/2024).
- ÇALI, B.; BRUCH, N. (2011). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının İzlenmesi: STK’lar İçin Bir El Kitabı, <https://www.stgm.org.tr/e-kutuphane/avrupa-insan-haklari-mahkemesi-kararlarinin-uygulanmasinin-izlenmesi-stklar-icin-el>, (erişim: 10/02/2024).
- European Court of Human Rights, Press Release, New Rule Introduced Concerning Handling of Systemic and Structural Human Rights Violations in Europe, 24.03.2011, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=003-7324607-9992958&filename=New%20rule%20on%20pilot%20judgment%20procedure%2023.03.11.pdf> (erişim: 15/10/2023).

- European Court of Human Rights, Press Release, New Rule Introduced Concerning Handling of Systemic and Structural Human Rights Violations in Europe; European Court of Human Rights, Pilot Judgments: Factsheet, December 2022, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_pilot_judgments_eng (erişim: 15/10/2023).
- European Court of Human Rights, Press Release, New Rule Introduced Concerning Handling of Systemic and Structural Human Rights Violations in Europe; European Court of Human Rights, Pilot Judgments: Factsheet, December 2022, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_pilot_judgments_eng (erişim: 15/10/2023).
- European Court of Human Rights. (2009). The Pilot Judgment Procedure: Information note issued by Registrar. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/pilot_judgment_procedure_eng (erişim: 31/03/2024)
- European Court of Human Rights. “Opinion of the Court on the Wise Persons’ Report”, Plenary Courton 2 April 2007. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/2007_Wise_Person_Opinion_ENG (erişim: 16/02/2024).
- https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dd190 (erişim: 15/10/2023).
- Position Paper on Proposals of the European Convention on Human Rights and Other Measures as Set Out in the Report of the Steering Committee for Human Rights of 4 April 2003 (CDDH(2003)006 Final) <https://rm.coe.int/16805e0205> (erişim: 15/10/2023).
- Recommendation Rec(2004)6 of the Committee of Ministers to member states on the improvement of domestic remedies. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dd18e (erişim: 15/10/2023).
- Report of the Group of Wise Persons to the Committee of Ministers, CM(2006)203, 15 November 2006, §105. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805d7893 (Erişim Tarihi: 26/03/2024).
- Resolution of the Committee of Ministers on judgments revealing an underlying systemic problem (adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2004 at its 114th session), RES(2004)3, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dd190 (erişim: 15/10/2023).
- Resolution of the Committee of Ministers on judgments revealing an underlying systemic problem (adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2004 at its 114th session), RES(2004)3 https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dd190. (erişim Tarihi:15/10/2023).
- Şen, Ersan “İHAM’dan Sonra Anayasa Mahkemesi’nin TCK m.220/6 ile İlgili İhlal Kararı”, (2021), <https://sen.av.tr/tr/makale/ihamdan-sonra-anayasa-mahkemesinin-tck-m2206-ile-ilgili-ihlal-karari> (erişim: 31/02/2024).
- TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Afyonkarahisar Milletvekili İbrahim Yurdunueseven ve Tokat Milletvekili Mustafa Arslan ile 119 Milletvekilinin İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/4997) ve Adalet Komisyonu Raporu, Yasama Dönemi:27, Yasama Yılı:6, Sıra Sayısı: 435, s.23, <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss435.pdf> (erişim: 04/08/2024).
- TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Antalya Milletvekili Kemal Çelik ve 104 Milletvekilinin Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/2368) ile Tekirdağ Milletvekili Mustafa Şentop’un Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi (2/2385) ve İçişleri Komisyonu Raporu, Yasama Dönemi:27, Yasama Yılı:2, Sıra Sayısı:144. https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_erisim.tutanak_hazirla?v_mecelis=&v_donem=&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabasluk=KANUNLAR&v_altbaslik=7196&v_mv=&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bittarih= (erişim:03/08/2024).
- TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Karabük Milletvekili Cem Şahin ve İstanbul Milletvekili Şengül Karşlı ile 124 Milletvekilinin Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda ve 659 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/203) ve Adalet Komisyonu Raporu, Yasama Dönemi:28, Yasama Yılı:2, Sıra Sayısı: 109, <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y2/T2/DosyaKomisyonRaporunuVerdi/cfb35b8a-65cc-44e7-b1bc-4764e98175b9.pdf> (erişim: 04./08/2024).
- TBMM Kanunlar ve Kararları Başkanlığı, Kahramanmaraş Milletvekili Ahmet Özdemir, İstanbul Milletvekili Fethi Yıldız ve 64 Milletvekilinin Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/4471) ile Dijital Mecralar Komisyonu ve Adalet Komisyonu Raporları, Yasama Dönemi:27, Yasama Yılı:5, Sıra Sayısı: 340,

AIHM Esas Denetiminde Kullanılan Özel Bir Metot Olarak “Pilot Karar Usulü” ve
Türk Anayasa Yargısı Özelinde Değerlendirilmesi

---

https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_erişim.tutanak_hazirla?v_meclis=&v_donem=&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=KANUNLAR&v_altbaslik=7418&v_mv=&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bittarih= (erişim: 03/08/2024).

Türkiye Barolar Birliği Göç ve İltica Hukuku Komisyonu, Yabancı Müvekkillerin Haklarında Kesinleşmiş Bir Karar Olmaksızın Sınır Dışı Edilmelerine İlişkin Açıklama, 22.10.2023. <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/yabanci-muvekkillerinhaklarinda-kesinlesmis-bir-karar-olmaksizin-sinir-disi-edilmelerine-iliskin-ac-84217> (erişim: 22/10/2023).

Türkiye Barolar Birliği, “Makul Sürede Yargılanma Hakkına İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararı Hakkında Bilgilendirme”, <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/makul-surede-yargilanma-hakkina-iliskin-anayasa-mahkemesi-karari-hakkinda-bilgilendirme-84171> (erişim: 26/03/2024).

EXTENDED SUMMARY

THE "PILOT JUDGMENT PROCEDURE" AS A SPECIAL METHOD USED BY EHCR IN SUBSTANTIVE REVIEW AND ITS EVALUATION IN THE CONTEXT OF TURKISH CONSTITUTIONAL JURISDICTION

Burcu Degirmencioglu, Assist. Prof.

Samsun University, burcu.degirmencioglu@samsun.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-5721-9933>

A significant number of the applications pending before the European Court of Human Rights have emerged as so-called duplicate cases arising from operational problems at the national level. In order to bring these applications to a proper conclusion, to find a solution to the increasing workload and to increase the effectiveness of the European human rights system, the ECHR has developed procedures aimed at repairing the structural defects of the States Parties and compensating them for their domestic laws and practices in accordance with the standards of the European Convention on Human Rights. One of these procedures is the "pilot judgment procedure", a specific method designed by the ECHR to extend its judicial scope beyond individual justice and to directly influence State Party legal systems.

The "pilot judgment procedure", a procedure established by the Court when it finds that applications against a State Party alleging the same violation of rights arising from functional defects indicate structural or systemic problems, aims to eliminate the root cause of the problem giving rise to the applications instead of examining and resolving each application individually. This procedure, developed through case law, has been shaped by the recommendations of the Committee of Ministers. In accordance with the subsidiarity of the ECHR, the Committee of Ministers called on the Court to issue a "pilot judgment" to identify the structural or systemic problems and functional defects that underlie many applications and that are likely to lead to new applications, to propose an appropriate remedy to the States Parties and to monitor whether the necessary measures have been taken. Following the call of the Committee of Ministers, the ECHR added the "pilot judgment procedure" to the Rules of Court in 2011, following its first pilot judgment in 2004. Basing its extensive jurisprudence on normative foundations, the ECHR regulated the pilot judgment procedure in detail in the Rules of Procedure.

The pilot judgment procedure, shaped by ECHR case law, is included in the Rules of Procedure of the Constitutional Court, which prefers ECHR-like methods for the

procedural and substantive examination of individual applications. Although its normative foundations date back to 2012, when the Rules of Procedure of the Court were adopted, it was necessary to wait until 2019 for the Constitutional Court to issue its first decision through the pilot judgment procedure. To date, five different pilot judgments have been delivered by the Court and in this context, it can be stated that the application of the pilot judgment procedure before the Constitutional Court is quite new.

It is possible to say that the pilot judgment procedure before the Constitutional Court is, by its very nature, influenced by the ECHR practice, as in many other aspects. Compared to the ECHR procedure, it is possible to say that we have encountered a young pilot judgment procedure in the practice of the Constitutional Court. It is clear that more judicial practice is needed to establish general standards in the pilot decisions of the Constitutional Court and to make the provisions of the Rules of Procedure comprehensible, applicable and meaningful. The discussions in the doctrine on the pilot judgment procedure of the Constitutional Court and the criticisms revealed by judicial decisions reveal that the pilot judgment procedure in the Constitutional Court as a human rights protection mechanism is on the way to maturity. In order to shed light on these criticisms, this study presents the normative and jurisprudential foundations of the ECHR practice, which constitutes the main axis of the Constitutional Court practice, the existing pilot judgments finalized before the Constitutional Court, the reflexes of the public authorities in the face of these judgments, in particular the legislature, and presents some suggestions for the improvement of the pilot judgment procedure in the context of human rights.